

Prvi dio

Pojedinac i zajednica

Nastavna jedinka 1

**Stereotipi i predrasude. Šta je identitet?
Kako doživljam druge, kako oni vide mene?**

Nastavna jedinka 2

Ravnopravnost. Jesi li ti ravnopravniji od mene?

Nastavna jedinka 3

Različitost i pluralizam. Kako živjeti zajedno u miru?

Nastavna jedinka 4

Sukob. Šta uraditi kada se ne slažemo?

NASTAVNA JEDINKA 1

Stereotipi i predrasude

Šta je identitet?

Kako doživljavam druge, kako oni vide mene

1.1. Kako drugi doživljavaju određenu osobu...

Osoba je više nego što se to obično misli

1.2. Kako se sve osoba može opisati?...

Kako dobiti što bolju sliku o osobi?

1.3. Stereotipi i predrasude Naše viđenje drugih ljudi, grupa ili zemalja

1.4. Stereotipi o meni! Kako vidim samog sebe – kako me drugi vide?

NASTAVNA JEDINKA 1: Stereotipi i predrasude

Šta je identitet? Kako doživljam druge, kako oni vide mene?

Ko sam ja zapravo? Svakog dana, učenici iskuse najrazličitije vrijednosti i načine zajedničkog života. Kako bi pronašli svoje mjesto, moraju razviti sposobnost pravljenja izbora. Šta mogu uraditi, šta ne smijem uraditi? Šta je dobro, a šta loše? Djeca i mladi brzo shvate da se na ova pitanja ne može lako odgovoriti. Ono što je dobro u jednom slučaju može biti loše u nekom drugom. Kako mogu odlučiti? Koje smjernice imam?

Dva važna instrumenta za lične smjernice jesu državni ustav i njegov pristup ljudskim pravima. To su dvije polazne tačke koje pokazuju pluralizam vrijednosti u društvu. Najvažnije princip jeste lična sloboda, koja svakom pojedincu daje pravo da razvije svoju ličnost u okruženju međusobne tolerancije i odgovornosti, doprinoseći tako i zajednici u kojoj živi i čovječanstvu općenito. Možemo se uvelike razlikovati po našim stajalištima i interesima, pod uslovom da smo se složili oko pravila kako možemo mirno raspravljati o svojim nesuglasicama.

Djeca i mladi trebali bi znati da se i odrasli muče s izazovima i zahtjevima s kojima se susreću. Također bi trebali shvatiti da nastavnici ne posjeduju ključ apsolutne istine, nego prave greške i pokušavaju učiti iz njih.

Ova nastavna jedinka bavi se nekim od pitanja o razvoju identiteta osobe te o tome kako ljudi i grupe doživljavaju sami sebe i druge. Učenici bi trebali shvatiti da njihov identitet određuju i oni sami i njihova komunikacija s drugima. Identitet se određuje kako pronalaskom razlika među pojedincima tako i potrebom za pripadanjem i zaštitom porodice i vršnjaka. Mladi ljudi će sebe bolje razumjeti kada istražuju svoje lične osjećaje i potrebe, svoj lični razvoj i želje za budućnost. Trebaju eksperimentirati s različitim oblicima ponašanja i proširivati svoj spektar odnosa s drugima, a to će naučiti kroz konstruktivan doprinos situacijama društvene komunikacije.

Društvena i politička historija naše države ima snažan uticaj na naš sadašnji život. Učenici bi trebali postati svjesni tog uticaja time što će redovno prikupljati informacije o aktuelnim problemima i o njima raspravljati, čime će formirati svoje lično mišljenje i slušati mišljenja drugih. Oni moraju posvetiti veliku pažnju stajalištima, predrasadama i stereotipima koji su dio javnog mišljenja. Osoba treba biti svjesna ovih suptilnih oblika uticaja kako bi se mogla protiv njih boriti, te kritički razmatrati vlastite izbore kako bi ih, po potrebi, mogla izmijeniti.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- upoznati vrste stereotipa i kako se stvaraju predrasude;
- shvatiti da pojedincima i grupama stalno pripisujemo određene kvalitete;
- shvatiti da nam takvo pripisivanje pomaže da se nosimo sa složenošću naših svakodnevnih života;
- shvatiti da takvo pripisivanje može biti štetno i nepošteno;
- naučiti da takvo pripisivanje potpomaže stvaranje identiteta pojedinca i grupe;
- naučiti da je identitet složena stvar, a to znači da svaku osobu možemo i moramo drukčije razumjeti i opičasi.

NASTAVNA JEDINKA 1: Stereotipi i predrasude

Šta je identitet? Kako doživljam druge, kako oni vide mene?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metode
1. lekcija: Kako drugi vide određenu osobu?	Učenici doživljavaju složenost stajališta i sami izabiru.	Učenicima se dodjeljuju određene uloge i oni formiraju svoje mišljenje. Uče kako promijeniti perspektivu.	Opisi uloga, materijal za učenike 1.1 (grupe 1-3), veliki listovi papira, flomasteri.	Grupni rad
2. lekcija: Kako se sve osoba može opisati?	Učenici shvataju da se različiti opisi mogu odnositi na jedan isti identitet.	Učenici vježbaju i glume određene situacije te predstavljaju svoj pisani rad. Raspravljaju o scenama koje su vidjeli.	Rezultati prve lekcije postaju osnovni materijal druge. Učenici shvataju da se bez njihovog učešća i njihovog doprinosa nastavna jedinka ne može nastaviti.	Gluma po ulogama, prezentacija i vođena plenarna rasprava
3. lekcija: Stereotipi i predrasude	Učenici shvataju kako su stereotipi i predrasude povezani i kako mogu dovesti do pojednostavljenih, ali također nepoštenih stajališta o pojedincima, grupama ljudi i cijelim državama.	Učenici razmišljaju o svom viđenju drugih i o tome raspravljaju u grupama.	Prazni listovi papira i flomasteri.	Grupni rad, plenarna rasprava
4. lekcija: Stereotipi o meni!	Učenici postaju svjesni toga kako ih drugi doživljaju i uče kako to prihvatiti. Oni bolje shvaćaju kako drugi doživljaju njihov identitet i reagiraju na to.	Učenici opisuju sebe i druge i zatim upoređuju svoje rezultate.	Materijal za učenike 1.2.	Rad u parovima, plenarna rasprava

Prva lekcija

Kako drugi vide određenu osobu

Osoba je više nego što se to obično misli

Obrazovni ciljevi	Učenici shvataju složenost stajališta i sami izabiru.
Učenički zadaci	Učenicima se dodjeljuju određene uloge i oni formiraju svoje mišljenje. Uče kako promijeniti perspektivu.
Sredstva	Opisi uloga, materijal za učenike 1.1 (grupe 1-3), veliki papiri, flomasteri.
Metode	Grupni rad.

Lekcija

Učenici se dijele u tri grupe i dobiju materijal za učenike 1.1 (u tri verzije za različite grupe), veliki list papira i flomaster. (U velikim razredima učenike se može podijeliti u više grupa, ali tada nastavnik osigurava više scena za glumu, ili se isti zadatak daje različitim grupama. Ovo drugo rješenje može biti zanimljiv scenarij, jer će pokazati koliko različiti opisi i shvatanja mogu biti.) Tada nastavnik priča priču o dječaku koji se preselio i istražuje svoju novu okolinu. Govori razredu o dječakovom dnevniku, ali ga ne čita naglas, jer je svaka grupa dobila samo dio teksta.

Dodatne informacije za nastavnike

Cijeli tekst glasi kako slijedi:

„Prvi je dan u mom novom razredu. Porodica mi se preselila ovdje iz drugog dijela i osjećam se poput stranca. Dragi dnevniče, puno toga mi se dogodilo u posljednjih nekoliko dana. Reći ću ti nešto o tome.

Sada živimo u stanu blizu rijeke. Jedan od dječaka iz mog razreda živi samo nekoliko kuća dalje. Već treći dan mi je prišao i pozvao me u ribolov. Odbio sam jer mi je ribarski štap još uvijek zapakovan u nekoj od kutija.

Ispred naše školske zgrade je veliko fudbalsko igralište. Bio sam sretan zbog toga jer volim igrati fudbal. Zato sam ponio svoju loptu i želio sam početi trenirati. Tek sam počeo pucati na gol jedan ili dva puta kad me školski nadzornik zaustavio. Bio je ljut i upitao me zar ne znam čitati. Nisam vidio znak na kojem je pisalo da je igralište zatvoreno nakon kiše. Bio sam toliko šokiran da sam otišao kući bez riječi.

Jedan stari čovjek živi sam u stanu iznad našeg. Kad sam jučer došao kući, sreo sam ga na ulaznim vratima s njegovim namirnicama. Nosio je torbu s hranom i teško je disao. Bilo mi ga je žao. Upitao sam ga mogu li mu pomoći i odnio mu torbu do vrata.“

Tri verzije materijala za grupe sadrže različite dijelove dnevnika. Gledište grupa će se razlikovati ovisno o informaciji koju su dobili. Stoga, svaka grupa vidi samo dio dječakovog identiteta i prikazuje ovo gledište glumeći po ulogama. Kako zadaci i traže, grupe prvo prezentiraju svoje grupe pridjeva. Jedan član svake grupe bilježi rezultate iz grupne rasprave na veliki list za prezentaciju na sljedećem času.

Sada se svaka grupa odlučuje za krako predstavljanje svoje interpretacije glumeći po ulogama. Te uloge bi se prvo trebale objasniti i o njima raspraviti u razredu, a zatim uvježbati. To se može odvijati u različitim uglovima učionice, ili možda u velikoj školskoj sali, unutarnjim prostorijama, ili, ako vrijeme dopušta, na igralištu. Čak i ako se gluma odvija negdje na početku, trud će se isplatiti. Za mnoge učenike ono što im je često teško izraziti riječima to je prilika da sada možda izraze jednostavno i jasno.

Cilj za učenike tokom ovog časa jeste imati napisane popise pridjeva na plakatima i izvježbati scenu.

Na kraju časa nastavnik skupi plakate (ponovno će ih podijeliti na početku sljedećeg časa) i provodi krako ispitivanje. Daje pozitivne povratne informacije i nalazi temu za sljedeći čas.

Druga lekcija

Kako se sve osoba može opisati?...

Kako dobiti što bolju sliku o osobi?

Obrazovni ciljevi	Učenici shvaćaju da se različiti opisi mogu odnositi na jedan isti identitet.
Učenički zadaci	Učenici vježbaju i glume scene i predstavljaju svoj pisani rad. Raspravljaju o scenama koje su vidjeli.
Sredstva	Rezultati prve lekcije postaju osnovni materijal druge. Učenici shvataju da se bez njihovog učešća i njihovog doprinosa nastavna jedinka ne može nastaviti.
Metode	Gluma po ulogama, prezentacija i plenarna rasprava.

Lekcija

Prvi dio

Nastavnik objašnjava tok časa. Daje grupama još pet minuta da izvježbaju svoje scene. Scene se tada prezentiraju.

Prvo jedan član grupe čita razredu dio iz dnevnika koristeći plakat iz prve lekcije. Tada grupa odglumi scenu. Savjetuje se da se sve scene odigraju bez prekidanja. Ako je više grupa dobilo isti dio iz dnevnika, trebale bi prikazati scene, s malim razlikama, jedna nakon druge.

Nakon što su grupe završile, nastavnik daje pozitivne povratne informacije i opet daje sažetak o tome koji je bio cilj ovih scena. Ako je razred naviknut na ovaj oblik nastave tada će učenici lako moći preći na sljedeći korak. Ako ne, savjetuje se da nastavnik učenicima da priliku da razmisle o nizu scena tražeći aspekte sadržaja i forme.

Evo nekih primjera kako nastavnik može ubrzati razmišljanje o glumi:

- Kakvo je naše iskustvo kao grupe?
- Jeste li otkrili nešto novo o sebi?
- Kako smo uspjeli prikazati likove onakvima kakvi su bili?

Drugi dio

Tokom drugog dijela lekcije, učenici slažu svoje stolice u dva polukruga oko table. Tada nastavnik na tabli izloži plakate jedan pokraj drugog. Učenici gledaju kako se prezentacija razvija:

Evo kako ga drugi vide:

Učenici	Nastavnici	Komšije

U naknadnoj raspravi učenici bi trebali shvatiti da je potpuno normalno da različiti ljudi ili grupe različito doživljavaju osobu. Trebali bi shvatiti da ne mogu koristiti kategorije poput „tačno“ i „netačno“ kako bi opisali svoja stajališta. Zapravo, da bi bili pravedni prema dječaku, bilo bi krivo dopustiti samo jedan ugao gledanja kako bi ga opisali.

Moguće natuknice za nastavnika kako bi potakao kritičko razmišljanje u razredu:

- Kada vidim ove različite opise pomalo sam zbunjen.
- Pa šta je sada tačno?
- Ko je Max zapravo?

Nastavnik čeka dok nekoliko učenika ne digne ruku i onda ih pušta da daju različite odgovore. Zapisuje odgovore na popis na tabli ili, što je još bolje, na stalku s papirom.

Šta možemo reći o dječaku?

- Kako ga možemo primjereno opisati?
- Prva izjava
- Druga izjava
- Treća izjava
- Četvrta izjava
- Peta izjava

Na kraju časa nastavnik daje sažetak svih učeničkih uvida tokom prve dvije lekcije. Prednost je ukoliko postoji stalak s papirom na koji bi se bilježile te tačke koje se mogu prezentirati na sljedećim časovima. Sljedeće se tačke mogle bi se pokazati kao korisne:

Identitet

- Postoji mnogo strana identiteta neke osobe.
- Često drugi ljudi (komšije, prijatelji, nastavnici, stranci) imaju potpuno različit doživljaj iste osobe.
- Moramo slušati različita gledišta ako želimo znati više o osobi.

Na kraju časa, nastavnik traži povratnu informaciju od učenika, pazeći da ne komentira učeničke primjedbe.

Postoje različiti načini na koje se to može napraviti. Nije uvijek najbolje rješenje pitati razred kao cjelinu, jer je puno češći slučaj da će istih nekoliko učenika odgovarati i povratna informacija će ostati nedefinirana. Zato se ovdje preporučuje model table za pikado. To je metoda dobivanja brze povratne informacije koja dopušta svakom učeniku da precizira svoj odgovor. U dodatku se daje detaljan opis tog oblika povratne informacije.

Nastavnik tada daje kratki uvid u sljedeće dvije lekcije, u kojima učenici neće promatrati pojedince nego grupe unutar društva i cijele države.

Treća lekcija

Stereotipi i predrasude

Naše viđenje drugih ljudi, grupa ili zemalja

Obrazovni ciljevi	Učenici shvaćaju kako su stereotipi i predrasude povezani i kako mogu dovesti do pojednostavljenih, ali također i nepravičnih stajališta o pojedincima, grupama ljudi i cijelim državama.
Učenički zadaci	Učenici razmišljaju o svom viđenju drugih i o tome raspravljaju u grupama.
Sredstva	Prazni listovi papira i flomasteri.
Metode	Grupni rad, plenarna rasprava.

Ključni pojmovi

Stereotipi: To su mišljenja koje grupe imaju o sebi ili o drugim grupama.

Predrasude: To su emocijama nabijena mišljenja o društvenim grupama (često manjinama) ili određenim ljudima (često iz manjinskih grupa).

Lekcija

Cilj ove lekcije je omogućiti učenicima da svoje razumijevanje o tome kako vidimo druge na nivou pojedinca prenesu na općenitiji nivo, tj. kako prosuđujemo veće grupe, vjerske zajednice, etničke grupe ili države.

Nastavnik pripremi krako, jasno strukturirano predavanje o razlikama između stereotipa i predrasuda koje će održati na početku časa.

Sažimajući procese učenja te rezultate i uvide koji su dobiveni u prethodne dvije lekcije, nastavnik pomaže učenicima da razumiju razliku između stereotipa i predrasuda. Nastavnik uvodi ta dva pojma govoreći o različitim viđenjima dječaka o kojem se raspravljalo u prethodne dvije lekcije. Nastavnik pokušava predstaviti ta viđenja kao stereotipe i predrasude (vidi dodatne materijale za nastavnike na kraju ovog poglavlja, gdje je uključen i model za ovo krako ključno predavanje). U sljedećem koraku, učenici formiraju manje grupe i rade na opisivanju društvenih grupa, na primjer:

- dječaci i djevojčice;
- zanimanja;
- etničke grupe;
- države;
- kontinenti.

Važno je ne pitati učenike da daju svoje lično viđenje drugih. Trebali bi zamisliti šta bi društvo, komšije ili mediji mogli reći ili misliti o grupama koje su im zadane u ovom zadatku.

Učenici pokušavaju razlikovati stereotipe i predrasude primjenjujući ono što su čuli od nastavnika na početku časa.

Nastavnik može zapisati neke smjernice na tablu, a učenici sami pripremaju svoju prezentaciju rezultata u obliku popisa. Iskustvo je pokazalo da će popis pripremljen unaprijed (vidi primjer ispod) pomoći učenicima da bilježe ideje za kasniju upotrebu u raspravi.

Nakon početnog predavanja nastavnika o stereotipima i predrasudama, učenici rade u grupama od troje ili četvero otprilike 15 minuta kako bi razmišljali o navedenom zadatku. Nastavnik bi trebao pažljivo promisliti koji primjer ponuditi. Ovisno o političkoj situaciji u određenoj državi, moguće je izabrati primjere koji su bliski vlastitim iskustvima učenika. S druge strane, nastavnik bi trebao spomenuti etničke grupe koje žive u državi ili zajednici samo ako taj izbor nikog ne vrijeđa i samo ako ne postoji mogućnost da će se dogoditi bilo kakve rasprave i neslaganja koja bi mogla izmaknuti kontroli.

Grupne rasprave i rezultati trebali bi se prezentirati na plenarnom dijelu. Svaka grupa bira glasnogovornika koji će predstaviti rezultate svoje grupe prateći sljedeći model kriterija:

- naša država, naša grupa, naša etnička pripadnost, naše zanimanje;
- stereotipi koje je grupa izrekla;
- predrasude koje je grupa izrekla;
- naše pretpostavke zašto grupe imaju takva stajališta;
- naša mišljenja, uključujući i razlike u mišljenju.

Nastavnik će pomoći učenicima zapisujući rezultate svake grupe (u obliku bilješki) na stalak s papirom.

Primjer kako bilježiti rezultate kako bi pomogli učenicima:

Grupa	Država/zanimanje/grupa	Stereotipi	Predrasude	Komentari
1				
2				
3				
4				
5				

Na kraju nastavnik zaključuje lekciju dajući osvrt kako na tok tako i na rezultate, te izvještava razred o sljedećim koracima.

Četvrta lekcija

Identitet: Stereotipi o meni!

Kako vidim samog sebe – kako me drugi vide?

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni toga kako ih drugi doživljaju i uče to prihvatiti. Bolje shvaćaju kako drugi doživljaju i reagiraju na njihov identitet. Ispituju uticaj koji njihov identitet ima na druge.
Učenički zadaci	Učenici opisuju sebe i druge, a zatim upoređuju svoje rezultate.
Sredstva	Materijal za učenike 1.2.
Metode	Rad u parovima, plenarna rasprava.

Lekcija

Nastavnik počinje čas dajući sažetak rezultata dvije prethodne lekcije i objašnjavajući raspored današnjeg časa.

Nastavnik tada podsjeća razred da su započeli gledajući pojedinca (dječakovu osobnu situaciju) te da su se onda prebacili na razmatranje doživljaja većih grupacija poput zanimanja, etničkih grupa i cijele države. Sada će se opet fokusirati na pojedinca, ali ovog puta će svaki učenik za sebe – svako u razredu – biti fokus posmatranja. Koncentrirat će se na pitanje:

Ko sam ja?

Kako bih opisao sam sebe?

samopercepcija

Kako bi me učenik u razredu opisao?

percepcija drugih

Nastavnik u svom uvodu časa crta navedenu tabelu na tablu ili stalak s papirom. Nastavnik također može pitati učenike da ponove ono što su naučili u prethodna dva časa o razlikama između samopercepcije i percepcije drugih. Kao dodatak, ili kao alternativu, može ponoviti ključne pojmove stereotipa i predrasuda.

Sada nastavnik uzima materijale pokazujući učeničke opise Maxa. Oni bi trebali pomoći učenicima da se sjete što je moguće više kvaliteta i karakteristika ljudi. Učenici dobivaju zadatak da ispišu što je moguće više pridjeva koji se mogu koristiti za opisivanje osobe. Nastavnik će zasigurno morati dati neke ideje i prijedloge u tom trenutku. Na primjer, učenici mogu dobiti smjernice o kategorijama koje opisnim pridjevima daju značenje. Takve kategorije mogu uključivati sljedeće:

Kako bismo opisali ljude:

- jesu li dobrog raspoloženja?
- jesu li lošeg raspoloženja ili čak bijesni?
- jesu li dobri prijatelji?
- želimo li opisati kako izgledaju?
- želimo li ih opisati kao učenike?

Cijeli razred bi trebao biti uključen, radije nego da pitamo nekoliko učenika da kažu svoje ideje u frontalnoj metodi nastave. To se može postići sljedećom vježbom⁵ u kojoj učenici rade sami kako bi iznijeli niz ideja. U uglovima učionice, ili na odvojenim stolovima, trebalo bi okačiti ili postaviti velike listove papira. Na tim papirima daju se različite ključne riječi ili kategorije kao naslovi. Učenici se kreću učionicom u tišini i zapisuju svoje ideje na te panoe (idealno bi bilo flomasterima koji stoje uz svaki pano). S obzirom na to da mogu vidjeti ono što su drugi učenici napisali, učenici se ne bi trebali ponavljati, ali mogu dodavati komentare i nove ideje.

⁵ Ovdje predložena vježba slična je „Zidu tišine“ (vidi Knjigu VI, Razvijanje novih ideja u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava.

Rezultat takve vježbe mogao bi izgledati ovako:

Kakva je osoba kada je dobro raspoložena?

- vesela
- šali se
- opuštena
- pričljiva
- pjeva
- šarmantna

Nije potreban dodatak u plenarnoj raspravi, jer je svrha ove vježbe da učenici dobiju ideje o radu unutar sljedećeg koraka. Nastavnik bi do ovog trenutka već trebao razmisliti koji bi učenici mogli raditi zajedno u parovima. Ovo je važno jer je tema s kojom će se učenici susresti osjetljiva. Zbog toga bi nastavnik trebao izbjeći spajanje učenika koji jedni drugima nisu dragi, i trebao bi biti siguran da ničiji osjećaju neće biti povrijeđeni.

Parovi dobiju sljedeći zadatak:

Sada ćete istražiti kako doživljavate sami sebe i jedni druge. Napravite ovo na sljedeći način:

- Prvo, radite sami.
- Pogledajte opise na panoima u učionici i izaberite riječi koje vas, po vašem mišljenju, dobro opisuju. Napišite ih na materijal.
- Dodajte svoje kvalitete i opise u određenim situacijama koje niste pronašli na panoima. Napišite ih na materijal.
- Onda opišite svog partnera na isti način.
- Nakon što oboje završite zadatak, razmijenite svoje rezultate. Bit će zanimljivo vidjeti koji opisi i stavovi se slažu, a koji razlikuju ili su čak u suprotnosti jedni s drugima. Izrazite svoje misli i osjećaje:
  - Šta me iznenađuje?
  - Šta me čini sretnim?
  - Šta mi smeta?
  - Šta me vrijeda?
  - Možeš li svoj stav potkrijepiti nekim primjerima?
  - Koji opisi su (pozitivni ili negativni) stereotipi?

Nastavnik bi trebao odlučiti hoće li organizirati konačno plenarno izlaganje na kraju ovog časa (što je ujedno i kraj ove nastavne jedinice, iako su nastavci mogući) ili će ukrako prikazati procese učenja kroz zadnje četiri lekcije. Koju god metodu da izabere, nastavnik će primijetiti da se radna atmosfera u razredu poboljšala tokom ove nastavne jedinice.

Učenici će razviti bolje međusobne odnose i imat će zanimljiva otkrića koja međusobno razmjenjuju. Sada su sposobni razlikovati:

- stereotipe i predrasude;
- samopercepciju i percepciju drugih.

Napredovali su u razvoju socijalnih vještina, što će im koristiti u svakodnevnom životu, kako u razredu tako i u školi u cjelini. Učenici će često nailaziti na teme koje su se pojavile u ove četiri lekcije pa će dodatno utvrditi to što su naučili.

Materijal za učenike 1.1

(Prva grupa)

Gluma po ulogama

Izaberite predstavnika svoje grupe koji će vašoj grupi naglas pročitati kratki dio iz dnevnika i zadatak.

Izaberite drugog člana vaše grupe koji će bilježiti vaše rezultate i prezentirati ih razredu.

Dio iz Maxovog dnevnika:

„Prvi je dan u mom novom razredu. Porodica mi se preselila ovdje iz drugog dijela i osjećam se poput stranca. Dragi dnevniče, puno toga mi se dogodilo u posljednjih nekoliko dana. Reći ću ti nešto o tome.

Sada živimo u stanu blizu rijeke. Jedan od dječaka iz mog razreda živi samo nekoliko kuća dalje. Već treći dan mi je prišao i pozvao me u ribolov. Odbio sam jer mi je ribarski štap još uvijek zapakovan u nekoj od kutija.”

Zadaci:

1. Napišite popis pridjeva za koje mislite da bi ih Maxove kolege u razredu upotrijebile kako bi ga opisale (razmislite u svojoj grupi).
2. Šta mislite šta će učenik u Maxovom razredu ostalim učenicima reći o njemu? Uvježbajte kratku scenu koju možete odglumiti u razredu.

Materijal za učenike 1.1

(Druga grupa)

Gluma po ulogama

Izaberite predstavnika svoje grupe koji će vašoj grupi naglas pročitati kratki dio iz dnevnika i zadatak.

Izaberite drugog člana vaše grupe koji će bilježiti vaše rezultate i prezentirati ih razredu.

Dio iz Maxovog dnevnika:

„Ispred naše školske zgrade je veliko fudbalsko igralište. Bio sam sretan zbog toga jer volim igrati fudbal. Zato sam ponio svoju loptu i želio sam početi trenirati. Tek sam počeo pucati na gol jedan ili dva puta kad me školski nadzornik zaustavio. Bio je ljut i upitao me ne znam li čitati. Nisam vidio znak na kojem je pisalo da je igralište zatvoreno nakon kiše. Bio sam toliko šokiran da sam otišao kući bez riječi.”

Zadaci:

1. Napišite popis pridjeva za koje mislite da bi ih Maxove kolege u razredu upotrijebile kako bi ga opisale (razmislite u svojoj grupi).
2. Šta mislite šta će učenik u Maxovom razredu ostalim učenicima reći o njemu? Uvježbajte kratku scenu koju možete odglumiti u razredu.

Materijal za učenike 1.1

(Treća grupa)

Gluma po ulogama

Izaberite predstavnika svoje grupe koji će vašoj grupi naglas pročitati kratki dio iz dnevnika i zadatak.

Izaberite drugog člana vaše grupe koji će bilježiti vaše rezultate i prezentirati ih razredu.

Dio iz Maxovog dnevnika:

„Prvi je dan u mom novom razredu. Porodica mi se preselila ovdje iz drugog dijela i osjećam se poput stranca. Dragi dnevniče, puno toga mi se dogodilo u posljednjih nekoliko dana. Reći ću ti nešto o tome.

Jedan stari čovjek živi sam u stanu iznad našeg. Kad sam jučer došao kući, sreo sam ga na ulaznim vratima s njegovim namirnicama. Nosio je torbu s hranom i teško je disao. Bilo mi ga je žao. Upitao sam ga mogu li mu pomoći i odnio mu torbu do vrata.“

Zadaci:

1. Napišite popis pridjeva za koje mislite da bi ih Maxove kolege u razredu upotrijebile kako bi ga opisale (razmislite u svojoj grupi).
2. Šta mislite šta će učenik u Maxovom razredu ostalim učenicima reći o njemu? Uvježbajte kratku scenu koju možete odglumiti u razredu.

Dodatni materijali za nastavnike

Stereotipi i predrasude

Šta je stereotip?

Ljude često određujemo kao pripadnike određenih grupa, ovisno o njihovoj kulturi, njihovim vjerskim uvjerenjima, njihovom porijeklu i vanjskim obilježjima poput boje kože, visine, frizure ili načina odijevanja.

Često ova definicija grupa ide zajedno s dodjeljivanjem određenih kvaliteta ljudima, pa se te određene slike povezuju s pojedinim grupama. Kada su te slike pretjerane do te mjere da teško odgovaraju stvarnosti zovemo ih stereotipima.

Stereotipi se također mogu pronaći u knjigama (čak i školskim udžbenicima), stripovima, reklamama ili filmovima. I vi ste zasigurno naišli na takve stereotipe. Sjetite se, na primjer, slike afričkih žena koje nose suknje od palminog lišća, imaju debele usne i male kosti koje su im probodne kroz nos.

Od stereotipa do predrasude

Ako osobu ili grupu sudimo samo prema stereotipima, a ne kao pojedinca ili grupu pojedinaca, to već prelazi u predrasudu. Mišljenje o osobi ili grupi već formirano, a da ih zapravo i ne poznajemo. Takva stajališta i ideje najčešće nemaju nikakve veze sa stvarnošću i često su nepovoljni ili neprijateljski.

„Pozitivni“ stereotipi

Međutim, postoje i pozitivni stereotipi. Na primjer, ako neko kaže da crni ljudi brzo trče, to možemo nazvati pozitivnim stereotipom. „Pa šta ima loše u tome?“ mogli biste pomisliti. Ali u ovom slučaju su ljudi također nepravedno stavljeni u isti „koš“. Samo razmislite: je li stvarno istina da svi crni ljudi brzo trče?

Koja je pozitivna svrha stereotipa?

Čini se da predrasude čine svijet jednostavnijim i manje kompliciranim. Kada ljudi sreću druge koji se čine čudnima, to im često daje osjećaj nelagode. U takvim situacijama predrasude dozvoljavaju ljudima da potisnu svoju nelagodu – ja se mogu pretvarati da znam sve o drugima i ne trebam postavljati nikakva pitanja. Ali kao posljedica toga, od samog početka smislen susret i istinsko razumijevanje postaju nemogući.

Koja je posljedica predrasuda?

Predrasude su uvredljive. Prije svega, koriste se kako bi se prema nekome nepravilno postupalo. Predrasude ljude lišavaju mogućnosti da pokažu ko su i šta su sposobni postići. Na primjer, poslodavac možda neće dati posao turskom kandidatu jer je čuo da „oni“ uvijek kasne na posao. Neki ljudi su skloni predrasudama i populističkim idejama iako ne znaju nikoga ko bi mogao potvrditi ova negativna stajališta.

Šta možemo uraditi protiv predrasuda?

Predrasude teško izumiru i zbog toga se teško nositi s njima. Ali nema potrebe gubiti nadu: niko nije rođen s predrasudama. One se nauče i stoga se mogu i odučiti. Prije nego procijenite određenu osobu pitajte je da vam objasni zašto je napravila to o čemu se raspravlja. Sjetite se da vi sigurno ne biste voljeli da vas osude prije nego što vas saslušaju.

Materijal za učenike 1.2

Samopercepcija – percepcija

Rad u paru

Komentari nakon rasprave - Gdje nam se stajališta slažu - Gdje nam se stajališta razlikuju - Zapažanja	Kako opisujem sebe (moja samopercepcija)	Kako opisujem kolegu učenika (moja percepcija nekog drugog, koju sam ja napisao)	Komentari nakon rasprave - Gdje nam se stajališta slažu - Gdje nam se stajališta razlikuju - Zapažanja

NASTAVNA JEDINKA 2

Ravnopravnost

Jesi li ti ravnopravniji od mene?

2.1. Razlike i sličnosti Jesam li jednak? Jesam li drugačiji?

2.2. Vesnina priča Kako bismo reagirali da se to dogodi nama?

2.3. Ravnopravnost između muškaraca i žena Kako bismo se trebali ponašati prema muškarcima i ženama?

2.4. Socijalna pravda Kako bismo se trebali nositi s nejednakostima?

NASTAVNA JEDINKA 2: Ravnopravnost

Jesi li ti ravnopravniji od mene?

Ravnopravnost kao pojam definira da svako, bez obzira na godine, spol, rod, vjeru, etničku pripadnost itd., ima jednaka prava.

Predgovor Opće deklaracije o ljudskim pravima počinje riječima „priznavanje urođenog dostojanstva, ravnopravnosti te neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji temelj je slobode, pravednosti i mira u svijetu“. Pojam građanstva ne može se odvojiti od pitanja ravnopravnosti. Postojanje neravnopravnosti unutar ili između društava ometa uspješno građanstvo. Ideja ravnopravnosti je, stoga, u središtu obrazovanja za demokratsko građanstvo. Kao takva mora sagledati pitanje ravnopravnosti i trebala bi ovlastiti pojedince da djeluju protiv svih oblika diskriminacije.⁶

Različitost podrazumijeva izdizanje iznad ideje tolerancije kao iskrenog poštivanja i uvažavanje različitosti. Ona je središte ideje pluralizma i multikulturalnosti, i kao takva je kamen temeljac za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava. Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava stoga mora podrazumijevati i priliku da se ispituju percepcije te dovedu u pitanje predrasude i stereotipi. Ono također mora osigurati da se razlike njeguju i prihvataju unutar lokalnih, nacionalnih, regionalnih i međunarodnih zajednica.⁷

Solidarnost se može, na mnoge načine, gledati kao sposobnost pojedinaca da se maknu dalje od njihovog vlastitog prostora te prepoznaju i nastoje djelovati kako bi zaštitili i promovirali prava drugih. Ključni cilj obrazovanja za demokratiju i ljudska prava također je da pojedincima osigura znanje, vještine i vrijednosti koje su im potrebne kako bi u potpunosti učestvovali u životu svoje zajednice. Kako je ranije istaknuto, djela solidarnosti usko su vezana uz ideju djelovanja. Međutim, solidarnost je više stvar uma nego stvar ponašanja.⁸

Predrasuda je sud koji donesemo o drugoj osobi ili ljudima, a da ih prethodno nismo dobro upoznali. Predrasude mogu biti negativnog ili pozitivnog karaktera. One se uče kao dio naših procesa socijalizacije i vrlo ih je teško mijenjati ili iskorijeniti. Stoga je važno da budemo svjesni njihovog postojanja.

Diskriminacija se može provoditi direktno ili indirektno. Direktnu diskriminaciju karakterizira namjera da se osoba ili grupa diskriminira, kao kada ured za zapošljavanje odbije romskog kandidata ili kada agencija za iznajmljivanje ne želi iznajmljivati stanove imigrantima. Indirektna diskriminacija naglasak stavlja na uticaj određene politike ili mjere. Događa se kada naoko neutralna zakonska odredba, kriterij ili ponašanje stavlja osobu ili određenu manjinu u de fakto neravnopravan položaj u poređenju s drugima. Primjeri mogu ići od minimalnih uslova o visini vatrogasaca (što bi moglo isključiti mnogo više ženskih nego muških kandidata), do trgovačkog centra koji ne zapošljava osobe u dugim suknjama, ili vladinog ureda odnosno školskih propisa koji zabranjuju ulaz ili prisutnost ljudi koji nose marame. Ova naoko neutralna pravila koja se odnose na etničku ili vjersku pripadnost mogu značiti pretjerano nepovoljan položaj pripadnika određenih manjina ili vjerskih grupa koji nose duge suknje ili marame.⁹

Pojam „rod“ se odnosi na društveno stvorene uloge muškaraca i žena koje im se pridodaju zbog njihovog spola. Rodne uloge, stoga, ovise o određenim društveno-ekonomskom, političkom i kulturalnom kontekstu i na njih utiču i drugi faktori uključujući rasu, etničku pripadnost, društveni položaj, seksualnu orijentaciju i starosnu dob. Rodne uloge se uče i poprilično se razlikuju unutar ili između kultura. Za razliku od biološkog spola, rodne uloge mogu se promijeniti.¹⁰

---

⁶ Preuzeto iz „Rječnika pojmova za obrazovanje za demokratsko građanstvo“, Karen O’Shea, Vijeće Evrope, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

Ekonomska i socijalna prava uglavnom se tiču uslova koji su potrebnih za puni razvoj pojedinca i obezbjeđivanje odgovarajućeg standarda života. Često se nazivaju „drugom generacijom“ ljudskih prava i puno ih je teže nametnuti, jer se smatra da su ovisna o dostupnim sredstvima. Ona uključuju prava kao što su pravo na posao, pravo na školovanje, pravo na odmor i pravo na odgovarajući standard života. Ova prava su međunarodno istaknuta u Konvenciji o ekonomskim i socijalnim pravima, koju je 1966. godine usvojila Skupština Ujedinjenih naroda.¹¹

Različiti ljudi imaju različita mišljenja i stavove kad se radi o tome kako bi se naše društvo trebalo nositi s pitanjima socijalne pravde. Ova mišljenja i stavovi općenito se mogu podijeliti u tri kategorije:

- Darwinisti, koji misle da su pojedinci u potpunosti odgovorni za svoje probleme i da ih treba pustiti da se sami nose s njima. Oni vjeruju da ljudi trebaju poticaje kako bi se više trudili. Darwinisti ostaju izvan arene socijalnih prava.

- Simpatizeri, koji suosjećaju s onima koji pate i žele napraviti nešto kako bi olakšali njihovu bol. Oni na socijalna i ekonomska prava gledaju kao na poželjne političke ciljeve mnogo više nego kao ljudska prava. To često rezultira gledanjem s visoka na ljude koji su u teškim socijalnim uslovima.

- Tražitelji pravde, koji smatraju da se prema ljudima ponašamo nepošteno, uvelike kao rezultat vladinih odluka. Oni vjeruju da moraju mijenjati političke i ekonomske sisteme kako ljudi ne bi bili prisiljeni živjeti u siromaštvu.¹²

---

¹¹ Preuzeto iz „Rječnika pojmova za obrazovanje za demokratsko građanstvo“, Karen O’Shea, Vijeće Evrope, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

¹² Preuzeto iz “Dužnosti bez granica. Ljudska prava i globalna socijalna pravda”, Međunarodno vijeće za politiku ljudskih prava.

NASTAVNA JEDINKA 2: Ravnopravnost

Jesi li ti ravnopravniji od mene?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Razlike i sličnosti	Učenici znaju objasniti jednakost i razlike među ljudima. Učenici cijene i ravnopravnost i različitost	Učenici otkrivaju razlike i sličnosti među ljudima. Učenici raspravljaju o posljedicama toga kad je neko drukčiji.	Sveske ili listovi papira i olovke za individualni rad. Dodatna aktivnost nije obvezna, ali grupe će trebati velike listove papira i flomastere ako nastavnik ovo odluči iskoristiti.	Individualni rad te rad u manjim grupama.
Druga lekcija: Vesnina priča	Učenici postaju svjesni predrasuda i diskriminacije u društvu. Učenici mogu razumjeti gledište žrtava diskriminacije.	Učenici raspravljaju o određenom slučaju diskriminacije i upoređuju ga sa situacijom u svojoj državi.	Neobvezno, kopija materijala za učenike 2.1.	Grupni rad koji se zasniva na tekstu.
Treća lekcija: Ravnopravnost između muškaraca i žena	Učenici su u stanju reagirati na različite diskriminatorne situacije.	Učenici razmišljaju o tome kako se oni, ali i društvo u cjelini, ponašaju prema ženama.	Kopija jedne priče iz materijala za učenike 2.2 za svaku grupu od 4 ili 5 učenika.	Rad u manjim grupama.
Četvrta lekcija: Socijalna pravda	Učenici postaju svjesni rodne diskriminacije u društvu.	Učenici raspravljaju o pitanjima distributivne pravde. Učenici ponovo razmatraju cjelokupnu jedinku.	Kopije materijala za učenike 2.3, podijeljene u dijelove za svaki par (neobvezno).	Rad u parovima Kritičko razmišljanje

Prva lekcija

Razlike i sličnosti

Jesam li jednak? Jesam li drugačiji

Obrazovni ciljevi	Učenici znaju objasniti jednakost i razlike među ljudima. Učenici cijene i ravnopravnost i različitost.
Učenički zadaci	Učenici otkrivaju razlike i sličnosti među ljudima. Učenici raspravljaju o posljedicama toga kad je neko drukčiji.
Sredstva	Bilježnice ili listovi papira i olovke za individualni rad. Dodatna aktivnost nije obvezna, ali grupe će trebati velike listove papira i flomastere ako nastavnik ovo odluči iskoristiti.
Metode	Individualni rad te rad u malim grupama. Plenarna rasprava.

Lekcija

Učenici se rasporede u grupe od četvero ili petero. Svaka grupa treba list papira i olovku. Nastavnik objašnjava da će postaviti nekoliko pitanja na koja učenici moraju odgovoriti sa da ili ne. Kao priprema za ovo učenicima se kaže da zapišu vodoravno slova od A do R, abecednim redom, ostavljajući ispod njih dovoljno mjesta. Nastavnik može isto napraviti i na tabli.

Primjer

Pitanja: A B C D E F .....

Odgovori: 1 0 1 0 1 .....

Nastavnik zatim postavlja niz pitanja (od A do R) iz liste A, a učenici pojedinačno bilježe odgovore u obliku 1 („da“) odnosno 0 („ne“). Nastavnik kaže učenicima da se, ako nisu sigurni u neki od svojih odgovora, svejedno od njih očekuje da zabilježe odgovor koji smatraju najtačnijim.

Lista A	Lista B
A. Jesi li žena?	A. Jesi li uvijek sretan?
B. Jesi li posjetio više od jedne strane države?	B. Imaš li nokte na prstima?
C. Voliš li igrati neki sport?	C. Možeš li malo misliti?
D. Voliš li svirati neki instrument?	D. Je li te rodila majka?
E. Imaš li smeđe oči?	E. Možeš li letjeti bez opreme (kao što ptica može)?
F. Jesu li ti obje bake još žive?	F. Možeš li živjeti da ne piješ tečnost?
G. Nosiš li naočale?	G. Dišeš li?
H. Voliš li biti u prirodi?	H. Živiš li stalno ispod vode?
I. Jesi li poprilično tiha osoba?	I. Imaš li ikakve osjećaje?
J. Jesi li poprilično visok (više od prosjeka)?	J. Je li ti krv zelena?
K. Jesi li poprilično tužna osoba (više od prosjeka)?	K. Jesi li ikad pao?
L. Jesi li zimogrozan?	L. Možeš li vidjeti kroz zidove?
M. Voliš li putovati?	M. Možeš li komunicirati s drugima?
N. Voliš li ići kod frizera?	N. Voliš li lijepo vrijeme?
O. Voliš li raditi na računaru?	O. Bi li ti bilo draže da ne moraš upoznavati ljude?
P. Bojiš li se visine?	P. Imaš li jezik?
Q. Je li ti smeđa draža od plave?	Q. Možeš li hodati po vodi (poput nekih insekata)?
R. Voliš li crtati/slikati?	R. Jesi li ponekad umoran?

Nastavnik pita jednog predstavnika iz svake grupe da zapiše njihove odgovore s liste A na tablu. Zatim nastavnik kaže učenicima da pogledaju date odgovore i uporede ih kratko sa svojim. Vide li razlike u odgovorima? Mogu li sažeti neke razlike među njima?

Nastavnik im onda kaže da odgovore na sljedeću grupu pitanja, ovoga puta one s liste B. Ponovo predstavnik svake grupe zapisuje njihove odgovore na tablu, ispod slova abecede.

Zašto ovog puta gotovo nema razlike među grupama? Nastavnik pita učenike da dodaju još neke stvari koje su im zajedničke.

Za proširenu aktivnost nastavnik svakoj grupi daje veliki list papira i flomaster. Zadatak im je sljedeći:

1. Pronađite tri primjera situacija u kojima je ugodno biti sličan drugim ljudima. Dajte razloge zašto mislite da je ugodno biti sličan drugima.

2. Pronađite tri primjera situacije u kojima je ugodno biti drukčiji od drugih ljudi. Dajte razloge zašto mislite da je ugodno biti drukčiji.

Ako je potrebno, nastavnik pokazuje kako okvir razmišljanja daje strukturu učeničkim rezultatima.

Situacije u kojima je ugodno biti sličan	Zašto?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Situacije u kojima je ugodno biti drukčiji	Zašto?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Tada nastavnik traži od grupa da pronađu tri situacije u kojima je neugodno biti drukčiji od drugih. Učenici bi ponovo trebali bi dati razloge zašto misle da bi to moglo biti tako. Koje vrste osjećanja to izaziva?

Situacije u kojima je neugodno biti drukčiji	Zašto?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Zatim nastavnik pita učenike prema kojim grupama „drukčijih“ ljudi se ponekad drugi loše ponašaju i ko to radi.

Grupe ljudi prema kojima se drugi loše ponašaju	Ko?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Nastavnik traži od svake grupe da prezentira svoje odgovore. Razred će dalje istraživati koja prava se krše u prikazanim slučajevima. Za ovu svrhu grupama će se podijeliti kopije materijala za učenike 5.2: Popis ljudskih prava.

Druga lekcija

Vesnina priča

Kako bismo reagovali da se to dogodi nama?

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni predrasuda i diskriminacije u društvu. Učenici mogu razumjeti gledište žrtava diskriminacije. Učenici reagiraju na slučajeve diskriminacije.
Učenički zadaci	Učenici raspravljaju o određenom slučaju diskriminacije i upoređuju ga sa situacijom u svojoj državi.
Sredstva	Kopija materijala za učenike 2.1. (s pitanjima) za svakog učenika.
Metode	Grupni rad koji se zasniva na tekstu.

Konceptualno učenje

Diskriminacija je raširen oblik ponašanja u društvu. Nisu samo vlasti uključene u diskriminaciju, nego i mnoga druga tijela i pojedinci. Započinjući s istinitom pričom o diskriminaciji, lekcija učenicima daje mogućnost da razmisle o svom vlastitom ponašanju.

Lekcija

Nastavnik može pročitati naglas kopiju materijala za učenike 2.1 ili dati učenicima kopiju da je sami pročitaju.

Vesnina priča

Vesna, Romkinja, priča što joj se dogodilo:

"Vidjela sam oglas za prodavača u izlogu prodavnice odjeće. Željeli su nekog između 18 i 23 godine. Meni je 19 pa sam ušla i kod šefice se raspitala o poslu. Rekla mi je da se vratim za dva dana jer se nije prijavilo dovoljno ljudi.

Vratila sam se dva puta i uvijek mi je odgovorila isto. Gotovo sedmicu dana poslije vratila sam se u prodavnicu. Oglas za posao još je bio u izlogu. Šefica je bila prezauzeta da me primi, ali mi je rečeno da je mjesto popunjeno.

Nakon što sam izašla iz prodavnice bila sam tako uzrujana da sam upitala svoju prijateljicu koja nije Romkinja bi li ušla i pitala za posao. Kada je izašla kazala je da su joj rekli da se vrati na razgovor u ponedjeljak."

Nakon što su svi učenici čuli odnosno pročitali priču, nastavnik dijeli učenike u grupe od četvero ili petero i kaže im da razgovaraju o sljedećim pitanjima (materijal uključuje navedena pitanja; ako je nastavnik priču prezentirao usmeno, onda bi pitanja trebao napisati na tablu ili stalak s papirom):

1. Kako biste se vi osjećali da se vama dogodilo ono što se dogodilo Vesni? Kako biste reagovali da vam prijatelj kaže da je on pozvan na razgovor?
2. Šta mislite zašto se šefica ponijela na takav način? Smatrate li da je to bio oblik diskriminacije? Zašto (ili zašto ne)?
3. Šta je Vesna mogla napraviti u vezi s tim? Mislite li da je mogla promijeniti situaciju? Šta su drugi ljudi mogli napraviti za nju?
4. Očekujete li da zakon napravi nešto u vezi s ovakvim situacijama? Šta bi zakon trebao reći?
5. Bi li se ovo moglo dogoditi i u vašoj zemlji? Ako bi, na koje grupe bi to bilo usmjereno?

Nastavnik od učenika traži da daju početni odgovor na pitanja. To može napraviti tako da svakoj grupi postavi jedno pitanje ili da grupe daju kratke odgovore na više od jednog pitanja.

Nastavnik zatim kaže učenicima da se Vesnina priča zaista i dogodila prije više od deset godina, a kasnije, kad je upitana za razlog svog ponašanja, šefica prodavnice je rekla:

Odgovor šefice

"Smatrala sam da bi Vesni bilo teško raditi ovdje zbog udaljenosti koju bi morala prelaziti do posla svaki dan. To bi bilo putovanje od dvanaest kilometara sa dva autobusa. Teško je voditi prodavnicu ako osoblje stalno kasni. Radije bih zaposlila nekog iz ovog područja. Osoba kojoj sam dala posao činila se sasvim u redu."

Nastavnik kaže učenicima da Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava (član 14.) kaže: „Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.“; a član 2. Opće deklaracije o ljudskim pravima kaže: „Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji bez ikakve razlike u pogledu rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti.“

Nastavnik zatim pita učenike šta ovi tekstovi znače u odnosu na Vesninu situaciju. Na kraju časa nastavnik ispriča učenicima kako je zapravo Vesnina priča završila.

Zaključak Vesnine priče

Vesna je predala svoj slučaj posebnom Evropskom sudu koji provodi propise o diskriminaciji. Sud se složio da je ona diskriminirana. Još nekoliko ljudi koji su živjeli daleko od prodavnice išlo je na razgovor. Djevojka koja je dobila posao imala je samo 16 godina, bjelkinja je, i živjela je na istoj udaljenosti od prodavnice kao i Vesna. Prodavnica je morala Vesni isplatiti novac za povredu njenih osjećanja.“

Kao nastavak, nastavnik kaže učenicima da napišu pismo šefici prodavnice ili gradonačelniku. Nastavnik bi im trebao pomoći da pisma napišu iz svog ličnog gledišta te gledišta Evropskog suda za ljudska prava. Važno je da cijeli razred vidi pisma, tako da se rasprava može održati i van redovnih školskih sati.

Treća lekcija

Ravnopravnost između muškaraca i žena

Kako bismo se trebali ponašati prema muškarcima i ženama?

- Obrazovni ciljevi** Učenici postaju svjesni rodne diskriminacije u društvu. Učenici mogu razumjeti gledište žrtava rodne diskriminacije. Učenici su u stanju reagovati na različite diskriminatorne situacije.
- Učenički zadaci** Učenici razmišljaju o tome kako se oni, ali i društvo u cjelini, ponašaju prema ženama.
- Sredstva** Kopija jedne priče iz materijala za učenike 2.2 za svaku grupu. Veliki list papira i flomaster za svaku grupu.
- Metode** Manje grupe, rasprava i prezentacije.

Osnovne informacije

Još uvijek je dalek put do toga da se zakon i u svakodnevnom životu prema muškarcima i ženama ponaša kao prema ravnopravnim ljudskim bićima. Različite situacije u porodici, u školi i na poslu pojedincu nude mogućnost da stekne više saosjećanja za ta pitanja te više razumijevanja za nečije razmišljanje o tome kako ta pitanja riješiti. Ova lekcija je također poziv da se promijene neke prakse u razredu ili u školi.

Lekcija

Razred je podijeljen u grupe od četiri ili pet učenika. Svaka grupa dobije jednu od tri priče iz materijala za učenike 2.2. Kad učenici završe čitanje počinju raspravu o pitanjima koja su postavljena u svakoj priči.

Zatim ih nastavnik uvodi u dalju raspravu o svakoj priči, tražeći od predstavnika iz svake grupe da iznese kratak sažetak njihove priče i da prezentira rezultate grupne rasprave.

Nakon toga, nastavnik traži od učenika da pažljivo pročitaju tabelu i tekst na tabli i onda daju dva primjera razlika u spolu te još dva razlika u rodu, kako bi bio siguran da učenici razumiju date definicije.

Spol	Rod
Biološki uslovljen	Društveno određen
Statičan, ne može se mijenjati	Dinamičan, mogućnost promjene
<i>„Spol se odnosi na prirodno različite varijable koje se zasnivaju na biološkim karakteristikama žene i muškarca.“</i>	<i>„Rod je pojam koji se odnosi na društvene razlike, za razliku od bioloških, između muškaraca i žena, a koje su naučene, vremenom se mogu mijenjati i razlikuju se uvelike prema historijskim, kulturnim, tradicionalnim, geografskim, vjerskim, društvenim i ekonomskim faktorima.“</i>

Kad se vrate u svoje grupe, učenici dobiju veliki list papira i flomaster. Sada raspravljaju o tome misle li ili ne da njihova škola promovira rodnu ravnopravnost. Ako se slože da promovira, moraju prezentirati pet primjera koji potkrepljuju mišljenje njihove grupe. Ako je odgovor „ne“, onda moraju nabrojati pet stvari koje se mogu uraditi da bi se u njihovoj školi promovisala rodna ravnopravnost.

Svaka grupa prezentira svoje rezultate.

Ako nastavnik želi proširiti ovu aktivnost u projekat, onda bi trebao pozvati učenike da izaberu jednu ili dvije ideje i osmisle plan kako bi se one uklopile u školu. Plan bi trebao uključivati općeniti cilj, različite korake koji će se poduzeti, odgovorne ljude i vremenski okvir.

Primjer plana

Opći cilj:		
Šta se mora napraviti?	Ko će to napraviti?	Kada treba biti završeno?

Četvrta lekcija **Socijalna pravda**

Kako bismo se trebali nositi s neravnopravnostima?

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni problema vezanih uz socijalnu pravdu.
Učenički zadaci	Učenici raspravljaju o pitanjima distributivne pravde. Učenici ponovo razmatraju cjelokupnu jedinku.
Sredstva	(neobvezno) Kopije materijala za učenike 2.3 i pitanja.
Metode	Rasprava zasnovana na tekstu, rad u paru, kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

U našem društvu ne postoji dogovor šta zapravo znači socijalna pravda. Priča koja je upotrijebljena u ovoj lekciji je namijenjena da pomogne učenicima da razmisle o osnovnim principima na kojima bi socijalna pravda trebala počivati, te da u isto vrijeme pokaže složenost problema.

Lekcija

Nastavnik objašnjava učenicima da će im dati priču u četiri dijela i da će nakon pročitanih svih dijelova imati raspravu. Kao drugu mogućnost, nastavnik može pročitati priču naglas.

Zatim nastavnik dijeli razred u parove i svakom paru daje jednu kopiju materijala 2.3. Nastavnik može tekst pročitati naglas, može pročitati neki učenik ili učenici mogu čitati u tišini.

Nastavnikov primjerak: prvi dio

„Više od sat vremena je prošlo od prvog oglašavanja alarma i potapanja kruzera „Kraljica Maddy“. Zbog toga su se putnici organizovali prije nego što su ušli u čamce za spašavanje. Usljed jake oluje brod je udario u naftni tanker što je dovelo do brodoloma.

Oko pola sata kasnije neki čamci za spašavanje usidrili su se na malom kamenitom otoku. Bio je ovalnog oblika, oko 1,5 km dug i upola toliko širok, te djelimično prekriven gustom šumom. Nije bilo nikakvog drugog otoka u blizini. Ovaj prilično sunčani otok nije bio naseljen, osim porodice Richalone koja je živjela u luksuznoj vili na vrhu brežuljka i posjedovala cijeli otok.

Prije mnogo godina ova porodica smjestila se na otoku, jedva održavajući kontakt s vanjskim svijetom; jedino su organizirali mjesečnu dostavu svježe hrane, goriva i svih vrsta drugih namirnica koje su im bile potrebne. Njihov život bio je dobro organizovan; proizvodili su svoju električnu energiju, imali su sredstava da kupe dovoljno hrane i pića te su imali svu modernu udobnost koju su htjeli. U prošlosti vlasnik je bio uspješan poslovni čovjek. Nakon sukoba s vlastima oko pitanja poreza postao je razočaran u život i otada je odlučio izbjegavati svaki kontakt s vanjskim svijetom.

Vlasnik vile posmatrao je kako čamci za spašavanje stižu na njegov lijepi otok i prišao ljudima s broda.“

Nastavnik zatim objašnjava da je prvo pitanje o kojem učenici trebaju razmisliti je li, po njihovom mišljenju, vlasnik otoka moralno obavezan dopustiti ovim ljudima da ostanu na njegovom otoku. Kako bi pomogao učenicima da dođu do zaključka, nastavnik će pročitati nekoliko izjava (napisanih ispod) i svaki par će morati odlučiti s kojim izjavama se slažu i zašto. Učenici raspravljaju u paru i bilježe svoje odgovore.

- A. Vlasnik bi mogao odbiti da ljudi s broda ostanu na njegovom otoku.
- B. Vlasnik bi mogao odbiti da ljudi s broda ostanu na njegovom otoku pod uslovom da im osigura potrebnu hranu i piće.
- C. Vlasnik bi mogao odbiti da na njegovom otoku ostanu oni ljudi koji ne mogu platiti (novcem, nakitom, radom).
- D. Vlasnik mora dopustiti da ljudi ostanu na otoku dok je god to potrebno. Ljudi s broda imaju moralnu obvezu poštivati vlasnikovu privatnost i vlasništvo.
- E. Vlasnik mora dopustiti ljudima s broda bezuslovan pristup otoku i mora ih smatrati suvlasnicima.

Nastavnik može dobiti povratnu informaciju od razreda, na primjer postavljajući pitanja poput: „Koliko vas je izabralo izjavu A?“ „Koliko vas je izabralo izjavu B?“ „Zašto?“ Zatim nastavnik učenicima dijeli drugi dio priče.

Nastavnikov primjerak: drugi dio

"Vlasnik otoka odlučio je dopustiti ljudima s broda da ostanu neko vrijeme. Očekivao je da plate za usluge i hranu iz njegovih rezervi. Odbio je prodati im bilo šta dokle god ima hrane s brod,

Bilo je 13 ljudi s broda. Tu je bio Victor, njegova trudna žena Josepha, i njihovo dvoje djece (3 i 7 godina). Abramovitch, 64, je bio bogati trgovac nakitom. On je bio najstariji član grupe i nije imao rodbine ni prijatelja. Imao je kolekciju zlatnog prstenja, dijamanta i drugog dragog kamenja. John, Kate, Leo i Alfred su četvero mladih prijatelja koji su bili snažni, zdravi i vrlo vješti. Živjeli su zajedno u zajedničkoj kući i sami su okrečili kuću u kojoj su živjeli.

Maria, advokatica koja je pola radnog vremena radila na fakultetu, mogla je hodati jako sporo zbog problema u lijevoj nozi i kuku (posljedica nesreće). Nju je pratio Max, njen asistent na fakultetu, jer su putovali u SAD kako bi održali predavanje na konferenciji i raspravljali o izdavanju knjige s izdavačem. Oboje su bili stručnjaci za krivično pravo, ali nisu bili vješti s rukama. Na kraju, tu su bili Marko i njegova djevojka Vickiy, oboje članovi brodske posade koji su, u posljednji tren, uzeli sve što su mogli nositi iz brodske skladišta: konzerve hrane, keks, ulje i neke tave za kuhanje. Svi brodolomnici imali su nešto novca, ali vođa palube Marko nosio je veliku količinu koju je ukrao iz apartmana u zadnjoj luci u kojoj su bili.

Na otoku je bila mala štala na brežuljku vrlo blizu mora. Imala je samo jednu prostoriju koja je mogla služiti kao jednostavno sklonište za dvoje ili troje ljudi."

Nastavnik zatim objašnjava da svaki par mora odlučiti kome bi, po njihovom mišljenju, trebalo biti dopušteno da koristi sklonište. Nastavnik čita sljedeće izjave i kaže učenicima da rasprave u parovima s kojim izjavama se slažu i zašto, i vide li neko drugo rješenje:

- A. Trudnica i djeca.
- B. Četvero mladih prijatelja koji su jedini sposobni okrečiti sklonište.
- C. Trgovac nakitom koji plaća za to (i tako omogućava drugima da kupe hranu).
- D. Vođa palube i njegova djevojka, pod uslovom da dijele hranu s ostalim ljudima.
- E. Advokatica, koja može djelovati kao posrednik i smiriti svađe među brodolomnicima.

Nakon izvještavanja podijeli se sljedeći dio priče.

Nastavnikov primjerak: treći dio

„Brodolomnici su također morali odlučiti šta će napraviti s rezervama hrane koje je vođa palube ponio sa sobom i koju nije imao namjeru podijeliti. Zapravo bi dijeljenje hrane značilo umanjivanje šanse za preživljavanje njemu i njegovoj djevojci."

Sada parovi trebaju razmisliti ko bi trebao dobiti hranu iz brodske rezerve. Nastavnik opet čita izjave i traži od parova da odluče s kojim izjavama se slažu i zašto, i vide li oni neko drugo rješenje.

- A. Vođa palube mora biti dopušteno da zadrži hranu za sebe i svoju djevojku.
  - B. Raspoloživa hrana bi se trebala ravnomjerno podijeliti brodolomnicima.
  - C. Raspoloživu hranu bi mogao kupiti onaj ko da najvišu ponudu (u novcu, dobrima ili uslugama).
- Nakon izvještaja podijeli se posljednji dio priče.

Nastavnikov primjerak: četvrti dio

Učenici u parovima raspravljaju o tome ko bi trebao pitati vlasnika za hranu i kako bi to trebali napraviti.

„Brodolomnici su odlučili da se hrana treba podijeliti bez ikakve naplate. Natjerali su Marka da preda svoje zalihe pozivajući se na osjećaj moralne obveze. Nakon otprilike sedmicu dana više nije bilo hrane i jedino rješenje bilo je da pokušaju dobiti hranu od vlasnika vile.“

Zatim nastavnik čita sljedeće izjave i pita s kojim izjavama se slažu i zašto, i vide li oni neko drugo rješenje.

- A. Svaka osoba trebala bi zasebno ispregovarati uslove razmjene s vlasnikom (plaćajući novcem, nakitom ili radom). U ovom slučaju posebno će porodica s djecom i advokatica i njen asistent imati problema.
- B. Sva raspoloživa sredstva (nakit, novac) trebali bi podijeliti svi ljudi, bez obzira na izvornog vlasnika. Hrana koja se na taj način kupi podijelit će se svima podjednako. Dodatnu hranu zatim mogu kupiti odvojeno, u zamjenu za rad.
- C. Sve isto kao i u B, ali od svakog se očekuje da radi koliko može i da podijeli hranu koju je na taj način zaradio.
- D. Trgovac nakitom ima dozvolu da kupi sve što vlasnik želi prodati, i da „pomogne“ drugima s paketima hrane.

Nakon izvještavanja, nastavnik može voditi razrednu raspravu kako bi pomogao učenicima da primijene priču u stvarnom svijetu:

Prepoznajete li slične situacije u našem društvu?

- A. ... u vašem susjedstvu ili porodici?
- B. ... u vašoj državi?
- C. ... gledajući globalno?

Koje stvarne situacije za koje znaš bi smatrao da nepravедnim u smislu podjele hrane, vode, smještaja?

- A. ... u vašem susjedstvu ili porodici?
- B. ... u vašoj državi?
- C. ... gledajući globalno?

Zašto?

Na kraju ovog časa mora se voditi rasprava o osnovnim pojmovima iz ove nastavne jedinice. Nastavnik može odlučiti da doda još jednu lekciju. Za početak, nastavnik drži krako predavanje koristeći osnovne informacije o ravnopravnosti i različitosti iz ove nastavne jedinice. Nastavnik bi čak mogao pripremiti i materijale o različitim definicijama. Učenici će tada u manjim grupama razmišljati o četiri pitanja: O čemu su raspravljali? Šta su naučili? Kojih su novih pitanja postali svjesni? Potom daju prijedloge o tome kako reagovati na životne situacije koje podrazumijevaju određene neravnopravnosti.

Materijal za učenike 2.1

Vesnina priča

Vesna, Romkinja, priča što joj se dogodilo:

Vidjela sam oglas za prodavača u izlogu prodavnice odjeće. Željeli su nekog između 18 i 23 godine. Meni je 19 pa sam ušla i kod šefice se raspitala o poslu. Rekla mi je da se vratim za dva dana jer se nije prijavilo dovoljno ljudi.

Vratila sam se dva puta i uvijek mi je odgovorila isto. Gotovo sedmicu dana poslije vratila sam se u prodavnicu. Oglas za posao još je bio u izlogu. Šefica je bila prezauzeta da me primi, ali mi je rečeno da je mjesto popunjeno.

Nakon što sam izašla iz prodavnice bila sam tako uzrujana da sam upitala svoju prijateljicu koja nije Romkinja bi li ušla i pitala za posao. Kada je izašla kazala je da su joj rekli da se vrati na razgovor u ponedjeljak.“

Pitanja

1. Kako bi se vi osjećali da se vama dogodilo ono što se dogodilo Vesni? Kako biste reagovali da vam prijatelj kaže da je on pozvan na razgovor?
2. Šta mislite zašto se šefica ponijela na takav način? Smatrate li da je to bio oblik diskriminacije? Zašto (ili zašto ne)?
3. Šta je Vesna mogla napraviti u vezi s tim? Mislite li da je mogla promijeniti situaciju? Šta su drugi ljudi mogli napraviti za nju?
4. Očekujete li da zakon napravi nešto u vezi s ovakvim situacijama? Šta bi zakon trebao reći?
5. Bi li se ovo moglo dogoditi i u vašoj zemlji? Ako bi, na koje grupe bi to bilo usmjereno?

Materijal za učenike 2.2

Muškarci i žene: priča

Prva priča

“To mi se dogodilo puno puta. Nakon večere, moja majka očekuje da njena djeca pakuju svu hranu i odnesu posuđe u kuhinju, očiste stol, operu suđe, pobrinu se da u kuhinji sve bude u ormarićima i da je cijela kuhinja čista i uredna. Opet su mi moja dva brata, iako su stariji od mene, rekla da to nije za njih i da ja to moram napraviti, samo zato što sam djevojčica. Ovog puta se nisam bunila jer sam bila jako uzrujana. Požalila sam se svom ocu, ali on mi je rekao da je dobro da vježbam jer je to dobra priprema za domaćicu jednog dana.”

Pitanja

1. Možeš li zamisliti da se ovo dogodi u tvojoj porodici?
2. Zamisli da si djevojčica: šta bi željela reći svojoj braći? I svom ocu?
3. Slažeš li se s tekstem u prvom članu Opće deklaracije o ljudskim pravima? Kako se on nadovezuje na gore spomenutu priču?
„Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima“.

Druga priča

“Šest dječaka stajalo je oko mene na školskom igralištu. Buljili su u mene i zadirkiivali me. Rekli su: „Hej dečki, jeste li sigurni da je ovo djevojčica? Hoćemo li to još malo istražiti?“ Jedan od njih mi je prišao želeći da me dotakne. Ali u tom trenutku direktor je došao na igralište i dječaci su otišli.”

Pitanja

1. Možeš li zamisliti da se ovo dogodi u ili oko tvoje škole? Navedi primjere.
2. Zamisli da si ova djevojčica – šta bi htjela reći ovim dječacima?
3. Zamisli da je neki drugi dječak iz daljine vidio šta se događa? Bi li se on trebao umiješati? Kako bi to mogao napraviti?
4. Smatraš li da je ovo što se dogodilo „seksualno uznemiravanje“ prema sljedećoj definiciji?

„Seksualno uznemiravanje je bilo koje ponašanje koje riječima, djelima ili psihičkim uticajem seksualne prirode ima namjeru da povrijedi dostojanstvo osobe ili uzrokuje zastrašivanje, mržnju, poniženje, prijetnju ili slične situacije, a koje motivira pripadnost drugom spolu ili različitoj seksualnoj orijentaciji i koje za žrtvu predstavlja neprikladno fizičko, verbalno, sugestivno ili drugo ponašanje.“

Treća priča

„Kao mlada inženjerka prijavila sam se za posao voditelja tehničkog održavanja u tvornici građevinskog materijala. Pozvana sam da učestvujem u općem, tehničkom ili psihološkom testiranju zajedno s još 24 osobe, svi muškarci osim mene. Nakon te faze, pet ljudi je izabrano za razgovor s generalnim direktorom. Iako sam bila treća na rang-listi nakon testova, nisam bila među njima (ovu informaciju sam dobila iz pouzdanih izvora od prijatelja koji radi u personalnom odjelu). Pokušala sam nazvati generalnog direktora ne spominjući ovu informaciju. Kada sam uspjela razgovarati s njim, pitala sam je li uzeo u obzir to što sam žena. To je porekao, ali je rekao da se mora priznati da žene često ostaju trudne nakon nekoliko godina, a to stvara probleme u kontinuitetu za neke poslove. Također je rekao da bi,

Živjeti u demokratiji

posebno za ovaj posao, ženi bilo teško jer su svi radnici u tehničkom timu muškarci, i da se oni ponašaju poprilično sirovo. Trebala bih se smatrati sretnom što me nisu izabrali?“

Pitanja

1. Možeš li zamisliti da se ovo dogodi u nekoj firmi u tvom području?
2. Zamisli da si ova žena: što bi željela reći generalnom direktoru?
3. Misliš li da generalni direktor u ovom slučaju radi protiv zakona u tvojoj državi? Ako jeste, kako bi to dokazao?

„Svi oblici diskriminacije na osnovi roda u procesu zapošljavanja, oglašavanja slobodnih mjesta, procesa izbora, zapošljavanja i otpuštanja protivni su zakonskim propisima.“

Materijal za učenike 2.3

Brodolom

Prvi dio

„Više od sat vremena je prošlo od prvog oglašavanja alarma i potapanja kruzera „Kraljica Maddy“. Zbog toga su se putnici organizovali prije nego što su ušli u čamce za spašavanje. Usljed jake oluje brod je udario u naftni tanker što je dovelo do brodoloma.

Oko pola sata kasnije neki čamci za spašavanje usidrili su se na malom kamenitom otoku. Bio je ovalnog oblika, oko 1,5 km dug i upola toliko širok, te djelimično prekriven gustom šumom. Nije bilo nikakvog drugog otoka u blizini. Ovaj prilično sunčani otok nije bio naseljen, osim porodice Richalone koja je živjela u luksuznoj vili na vrhu brežuljka i posjedovala cijeli otok.

Prije mnogo godina ova porodica smjestila se na otoku, jedva održavajući kontakt s vanjskim svijetom; jedino su organizirali mjesečnu dostavu svježe hrane, goriva i svih vrsta drugih namirnica koje su im bile potrebne. Njihov život bio je dobro organizovan; proizvodili su svoju električnu energiju, imali su sredstava da kupe dovoljno hrane i pića te su imali svu modernu udobnost koju su htjeli. U prošlosti vlasnik je bio uspješan poslovni čovjek. Nakon sukoba s vlastima oko pitanja poreza postao je razočaran u život i otada je odlučio izbjegavati svaki kontakt s vanjskim svijetom.

Vlasnik vile posmatrao je kako čamci za spašavanje stižu na njegov lijepi otok i prišao ljudima s broda.“

Drugi dio

Vlasnik otoka odlučio je dopustiti ljudima s broda da ostanu neko vrijeme. Očekivao je da plate za usluge i hranu iz njegovih rezervi. Odbio je prodati im bilo šta dokle god ima hrane s broda,.

Bilo je 13 ljudi s broda. Tu je bio Victor, njegova trudna žena Josepha, i njihovo dvoje djece (3 i 7 godina). Abramovitch, 64, je bio bogati trgovac nakitom. On je bio najstariji član grupe i nije imao rodbine ni prijatelja. Imao je kolekciju zlatnog prstenja, dijamanta i drugog dragog kamenja. John, Kate, Leo i Alfred su četvero mladih prijatelja koji su bili snažni, zdravi i vrlo vješti. Živjeli su zajedno u zajedničkoj kući i sami su okrećili kuću u kojoj su živjeli.

Maria, advokatica koja je pola radnog vremena radila na fakultetu, mogla je hodati jako sporo zbog problema u lijevoj nozi i kuku (posljedica nesreće). Nju je pratio Max, njen asistent na fakultetu, jer su putovali u SAD kako bi održali predavanje na konferenciji i raspravljali o izdavanju knjige s izdavačem. Oboje su bili stručnjaci za krivično pravo, ali nisu bili vješti s rukama. Na kraju, tu su bili Marko i njegova djevojka Vickiy, oboje članovi brodske posade koji su, u posljednji tren, uzeli sve što su mogli nositi iz brodskog skladišta: konzerve hrane, keks, ulje i neke tave za kuhanje. Svi brodolomnici imali su nešto novca, ali vođa palube Marko nosio je veliku količinu koju je ukrao iz apartmana u zadnjoj luci u kojoj su bili.

Na otoku je bila mala staja na brežuljku vrlo blizu mora. Imala je samo jednu prostoriju koja je mogla služiti kao jednostavno sklonište za dvoje ili troje ljudi.“

Treći dio

„Brodolomnici su također morali odlučiti šta će napraviti s rezervama hrane koje je vođa palube ponio sa sobom i koju nije imao namjeru podijeliti. Zapravo bi dijeljenje hrane značilo umanjivanje šanse za preživljavanje njemu i njegovoj djevojci.“

Četvrti dio

„Brodolomnici su odlučili da se hrana treba podijeliti bez ikakve naplate. Natjerali su Marka da preda svoje zalihe pozivajući se na osjećaj moralne obveze. Nakon otprilike sedmicu dana više nije bilo hrane i jedino rješenje bilo je da pokušaju dobiti hranu od vlasnika vile.“

NASTAVNA JEDINKA 3

Različitost i pluralizam

Kako živjeti zajedno u miru?

3.1. Kako ljudi mogu živjeti zajedno? Kako obrazovanje može pomoći razvoju tolerancije i razumijevanja?

3.2. Zašto se ljudi ne slažu? Na čemu se zasnivaju razlike?

3.3. Kako se ljudi razlikuju? Koliko su različite ljudske potrebe?

3.4. Zašto su važna ljudska prava? Zašto su potrebni propisi o ljudskim pravima da bi se zaštitile ugrožene kategorije?

NASTAVNA JEDINKA 3: Različitost i pluralizam

Kako živjeti zajedno u miru?

Ova nastavna jedinka stavlja naglasak na tri pojma: različitost, pluralizam i demokratiju. Ona istražuje neke veze među njima kako bi potakla učenike da razvijaju stavove i vještine koji im trebaju za učešće u pluralističkom, demokratskom društvu.

Pluralizam se odnosi na osnovnu karakteristiku modernih društava, gdje je prihvaćen širok spektar (ali ne i sveobuhvatan) vjerskih i političkih uvjerenja – različitost – i gdje idealna društva suočena s različitim političkim strankama mogu biti nekompatibilna jedna s drugima. Na primjer, građani koji pripadaju radikalnim socijalističkim strankama nastoje postići društvo koje bi bilo potpuno strano desničarski orijentisanim građanima kapitalističkog uvjerenja. U pluralističkim društvima izbljedio je opći utjecaj mnogih tradicija i vrijednosti, uključujući i vjerska uvjerenja. Pojedinci mogu i moraju sami odlučiti koje će vrijednosti prihvatiti i kako žele živjeti svoje živote. Pluralistička društva, stoga, postavljaju izazove: pojedinci mogu uživati veći stepen lične slobode nego ikad prije, a s druge strane, moraju napornije raditi kako bi postigli dogovore i kompromise bez kojih zajednica ne bi mogla preživjeti. Tu se javlja pitanje koji politički sistem može osigurati najbolji okvir za organizaciju donošenja odluka u otvorenom, pluralističkom društvu.

U autoritarnim sistemima – jednostranačkoj vlasti, teokraciji ili čak diktaturi – taj problem rješava se tako što se jednoj osobi (na primjer, stranci ili vođi) daje ovlaštenje da u ime svih odluči šta je to u zajedničkom interesu. Ovo rješenje izbjegava probleme koje postavlja pluralizam tako što ga zaobilazi – žrtvujući slobodu pojedinca. Mogući sukob u pluralističkim društvima se suzbija, ali cijena koja se mora platiti je velika: mnogi problemi ne rješavaju se pravilno i pošteno jer se više ne mogu jasno izreći.

U demokratiji građani se u osnovi slažu u nekim principima, proceduralnim pravilima i pravima koja im dopuštaju da se ne slažu u mnogim pitanjima, ali koja također nude brojne instrumente koji im omogućavaju da dođu do rješenja nenasilnim putem. Posmatrana na taj način, demokratija podržava mir u pluralističkim društvima tako što rješava sukob, a ne potiskuje ga. Zajednički interes je nešto na čemu se mora zajedno raditi i pregovarati, a ne može ga unaprijed definisati samo jedna strana. Neslaganje i sukob su normalni i ni na koji način nisu štetni sve dok se njihov razorni potencijal drži pod kontrolom. U demokratiji kao obliku vladavine se, stoga, građani dogovaraju oko osnovnih prava kao što su sloboda savjesti, uvjerenja i izražavanja. Kada građani koriste ta prava dolazi do neslaganja i sukoba, stoga moraju pregovarati da bi došli do rješenja. Kako bi bili sigurni da se slažu oko pravila o tome kako će se nositi sa sukobima i u konačnici ih riješiti, očekuje se da građani pluralističkih demokratija sklope društvene ugovore sa svim ostalim građanima kako bi ostali unutar društvenih i političkih konvencija tog društva.

Takav društveni ugovor uključuje princip vladavine odlukom većine. Za neke manjinske grupe nedostatak tog sistema jeste to što se njihova radikalna viđenja možda nikad neće ostvariti putem glasačkih listića. S druge strane, takva društva osiguravaju mogućnost političkim manjinama da neometano traže svoja legitimna politička prava. Iz tog razloga pluralističke demokratije uvijek žive s mogućnošću izbora radikalnih vlasti čiji članovi bi možda htjeli ograničiti aktivnosti političkih protivnika. Zato je važno imati zakone o ljudskim pravima i slobodama ugrađene u ustave demokratskih država.

Svaka generacija mora razumjeti taj kompleksni niz izazova u pluralističkim društvima i znati kako ih riješiti u demokratskoj zajednici. To podrazumijeva poštivanje nepisanog društvenog ugovora bez kojeg niti jedna demokratska zajednica ne može opstati. Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava može pomoći učenicima da steknu razumijevanje, stavove i vještine koje im trebaju kako bi kao građani mogli učestvovati u društvenim procesima.

Podučavanje o različitosti i pluralizmu

Učenicima koji pohađaju obrazovanje za demokratiju i ljudska prava trebalo bi pomoći da razumiju prirodu društvene, političke, vjerske i rasne različitosti. Također im treba pomoći da razumiju kompleksnu prirodu izazova koji proizlaze iz takve različitosti. Uzimajući u obzir da većina predrasuda proizlazi iz manjka svijesti i razumijevanja, isključivost se uvelike može smanjiti racionalnim preispitivanjem stavova u svjetlu znanja i razvijanjem empatičkog rezonovanja.

Podučavanje za različitost i pluralizam

Učenici također trebaju iskusiti demokratsku raspravu kako bi se naučili nositi s njom. Obrazovanje za demokratsko građanstvo bi, stoga, trebalo iskoristiti svaku mogućnost da nauči učenike kako će izražavati svoja mišljenja o nekoj temi (koliko god nevažna bila) i ponude razloge takvih viđenja. Slušajući i odgovarajući na stavove drugih učenika o istom pitanju, učenici će razviti ne samo svoje vlastite analitičke i izražajne vještine, nego će razviti i osnovne pretpostavke za toleranciju prema moralnoj i političkoj različitosti. Oni će steći sposobnost da prihvate situacije neslaganja i kontraverze, također će cijeliti potrebu za kompromisom te razumjeti razlike između poštenog i nepoštenog kompromisa. Naglasak bi trebali staviti na sama pitanja i trebali bi poštivati ljude bez obzira na njihove stavove i interese.

Kroz iskustvo procesa demokratske rasprave, učenici će također naučiti da otvorene i poštene debate zahtijevaju da se slijede osnovni postupci, uključujući i sljedeće:

- svi oni koji žele učestvovati moraju imati stvarnu mogućnost da uzmu učešće;
- svačiji doprinos bi se trebao saslušati s poštovanjem;
- učesnici bi trebali osporavati argumente, a ne ljude;
- učesnici bi trebali ući u raspravu prihvatajući mogućnost da se njihovi stavovi mogu promijeniti;
- protivničke debate, u kojima učesnici nastupaju iz zatvorenih pozicija, često su manje korisne nego istraživačke debate, u kojima cilj nije „pobijediti u raspravi“, nego „bolje razumjeti problem“.

Upravo to ističe obrazovanje za demokratiju i ljudska prava kao predmet u kojem su procesi istraživanja i rasprave općenito manje važni nego javno proglašavanje datih istina. Implikacije nastavnog procesa su, stoga, da nastavnici obrazovanja za demokratiju i ljudska prava razvijaju vještine kako bi pomogli učenicima da razmišljaju, a ne da oni sami dominiraju. Istraživanje pokazuje da učenici počnu aktivnije učestvovati u nastavi tek kad nastavnici počnu pričati manje.

NASTAVNA JEDINKA 3: Različitost i pluralizam

Kako živjeti zajedno u miru?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Kako ljudi mogu živjeti zajedno?	Razmotriati pitanja koja se javljaju kada zajednice s različitim vrijednostima i vjerovanjima pokušaju živjeti zajedno u miru. Razmotriti ulogu obrazovanja u razvijanju razumjevanja među ljudima različitih kultura. Razmotriti mogu li pojedinci samostalno uticati na društvo.	Učenici raspravljaju o pitanjima koja se javljaju u priči. Učestvuju u kritičkom razmišljanju. Razmjenjuju ideje. Učenici glume po ulogama kako bi istražili problem.	Kopije materijala za učenike 3.1.	Rasprava. Kritičko razmišljanje. Postavljanje hipoteza. Gluma po ulogama.
Druga lekcija: Zašto se ljudi ne slažu?	Razmotriti razloge zašto ljudi imaju različita mišljenja o važnim pitanjima. Razviti sposobnost raspravljanja o spornim pitanjima. Razmotriti koje vrijednosti su potrebne kako bi se podržala demokratska društva.	Učenici izražavaju i brane svoje stavove o nizu pitanja. Učenici analiziraju izvore neslaganja u javno osporavanim pitanjima. Učenici razmišljaju o uticaju na njihove vlastite vrijednosti. Učenici pronalaze smjernice kako bi osnažili poštivanje za pluralizam i osiguravaju odgovarajući standard poštivanja i dijaloga o javnim pitanjima.	Velike naljepnice za vježbu „četiri ugla“.	Rasprava. Razmatranje. Kritičko razmišljanje. Zajedničko razvijanje prava.

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metode
Treća lekcija: Kako se ljudi razlikuju?	Razmišljati o granicama ravnopravnosti u široj zajednici. Utvrditi razloge zašto neki ljudi mogu imati neravnopravan pristup obrazovanju. Razmišljati ko dijeli odgovornost za prevazilaženje prepreka u smislu ravnopravnosti.	Učenici kritički analiziraju zamišljenu situaciju koja prikazuje ključne pojmove. Učenici primjenjuju ključne principe na svoju vlastitu društvenu situaciju. Učenici raspravljaju o ključnim pitanjima koja se javljaju u lekciji. Učenici rade pismeni zadatak.	Kopije priče, kopije materijala za učenike 3.3.	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Razvijanje pisanog argumenta.
Četvrta lekcija: Zašto su važna ljudska prava?	Razmotriti pitanja koja se javljaju kada ljudi s različitim vrijednostima i načinom života pokušaju živjeti zajedno. Razmotriti razloge zašto su nastali međunarodni instrumenti za ljudska prava, posebno tamo gdje su pojedinci i zajednice ugroženi.	Učenici se uključuju u kritičke analize i davanje prioriteta određenim situacijama. Učenici glume rasprave među suprotnim stranama. Učenici razvijaju ključne principe koji se zasnivaju na glumi po ulogama i upoređuju ih sa odgovarajućim dijelovima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava. Upoređuju scenarije sa stvarnim primjerima o kršenju ljudskih prava u svojoj državi. Rade prezentacije za druge učenike o izabranim dijelovima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.	Kopije scenarija s otokom. Kopije situacijskih kartica za svaku malu grupu. Lista ključnih elemenata ljudskih prava. Veliki listovi papira i materijal za crtanje, koji su potrebni za konačnu prezentaciju.	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Pregovaranje. Grupna prezentacija.

Prva lekcija

Kako ljudi mogu zajedno živjeti?

Kako obrazovanje može pomoći u razvoju tolerancije i razumijevanja?¹³

Obazovni ciljevi	Učenici mogu: <ul style="list-style-type: none"> - Razmatrati pitanja koja se javljaju kada zajednice s različitim vrijednostima i vjerovanjima pokušavaju živjeti zajedno u miru; - Razmatrati ulogu obrazovanja u razvijanju razumijevanja među ljudima različitih kultura; - Razmatrati mogu li pojedinci samostalno uticati na društvo.
Učenički zadaci	Učenici raspravljaju o pitanjima koja se javljaju u priči. Učestvuju u kritičkom razmišljanju. Razmjenjuju ideje. Učenici glume po ulogama kako bi istražili problem.
Sredstva	Kopije materijala za učenike 3.1.
Metode	Rasprava. Kritičko razmišljanje. Postavljanje hipoteza. Gluma po ulogama.

¹³ Zasnovano na lekciji koju je razvila Fondacija za civilno građanstvo iz Londona.

Lekcija

Nastavnik uvodi cilj lekcije i učenicima čita priču „Škola na rubu šume“ (materijal za učenike 3.1).

Nastavnik od učenika traži da formiraju u krug i da kažu šta im je u priči bilo iznenađujuće ili zanimljivo i zašto. Daje im dvije minute u grupama (parovima) za raspravu da razgovaraju s partnerom prije nego podijele svoje mišljenje s cijelom grupom.

Nastavnik podsjeća razred da rasprava koja se zasniva na istraživanju ima za cilj razmjenu ideja i zajedničku razradu. Nema tačnih i netačnih odgovora.

Nastavnik zatim pita: „Pokušajmo se sjetiti što više ljudi koji su možda željeli spaliti školu (primjeri bi mogli biti: neka djeca, neki roditelji, član zajednice kao što je svećenik). Koje motive su mogli imati? Ko dobiva, a ko gubi ako se škola ne izgradi ponovo? (Na primjer, ako učenici ne moraju ići u školu, je li to za njih dobitak ili gubitak?)“

Ovo se može napraviti u obliku tabele kao ispod:

Grupa	Dobici	Gubici
Učenici		
Roditelji		
Svećenik		
Cijela zajednica		
Drugi?		

Nastavnik sada navodi učenike da se koncentrišu na učiteljevu ulogu u priči. Prvo, općenito pitanje – „Koje je vaše viđenje nastavnika?“ – potiče učenike da daju svoje ideje. Dodatna pitanja bi mogla biti sljedeća:

- Je li on budala, idealist, ili je hrabar?
- Diviš li mu se ili ga prezireš zbog onoga što je pokušao napraviti?
- Šta misliš koji su bili njegovi motivi?
- Šta misliš odakle potiču njegove društvene vrijednosti?
- Šta bi sad trebao napraviti i zašto? (Ponovo pokušati ili odustati?)
- Da si učenik te škole, što bi htio da nastavnik uradi?

Zatim nastavnik pomaže učenicima da povežu pitanja koja su se javila u tekstu sa svojom zajednicom. Moguća pitanja uključuju i sljedeća:

- Razmisli o tome gdje živiš.
- Misliš li da postoje takvi nastavnici?
- Je li moguće da pojedinci samostalno naprave promjene u društvu? Sjeti se primjera.

Druga važna pitanja koja su se javila u priči uključuju i sljedeća:

- Koliki mir bi se uistinu mogao postići između dva naroda ukoliko se djeca obrazuju zajedno?
- S kojim se problemima suočavaju škole i nastavnici kada se djeca različitih vrijednosti i vjeroispovjesti školuju zajedno? Kako se oni mogu riješiti?

– Lekcija se može završiti glumom. Zamisli da su roditelji djece iz ravnice došli kod nastavnika s prigovorom prije nego je škola zapaljena. Oni su rekli:

„U ovoj školi ima više djece iz ravnice nego djece iz šume pa mislimo da ne biste trebali učiti našu djecu o vjeri šumskih ljudi. To bi ih moglo okrenuti protiv vlastitog naroda.“

Nastavnik je nesretan zbog ovoga. U parovima smislite razgovor između roditelja i nastavnika. Odglumite ga pred ostatkom razreda.

Druga lekcija

Zašto se ljudi ne slažu?

Na čemu se zasnivaju razlike?

Obrazovni ciljevi	<p>Učenici mogu razmatrati razloge zašto ljudi imaju različita mišljenja o važnim pitanjima.</p> <p>Učenici mogu raspravljati o spornim pitanjima.</p> <p>Učenici mogu razmatrati koje vrijednosti su potrebne kako bi se podržalauprla demokratska društva.</p>
Učenički zadaci	<p>Učenici izražavaju i brane svoje stavove o nizu pitanja.</p> <p>Učenici analiziraju izvore neslaganja u javno osporavanim pitanjima. Učenici razmišljaju o uticaju na njihove vlastite vrijednosti. Učenici pronalaze smjernice kako bi osnažili poštivanje za pluralizam i osiguravaju odgovarajući standard poštivanja i dijaloga o javnim pitanjima.</p>
Sredstva	Velike naljepnice za vježbu „četiri ugla“.
Metode	Rasprava. Razmatranje. Kritičko razmišljanje. Zajedničko razvijanje prava.

Ključni pojam

Pluralizam:

Pluralizam postoji u društvima koja nemaju jedan zvanični skup interesa, vrijednosti ili vjerovanja. Građani imaju pravo na slobodu savjesti, vjeroispovijesti i izražavanja. Izuzetak od toga jeste da su stajališta koja ugrožavanju slobodu vjerovanja drugih ljudi protuzakonita i ne tolerišu se. Država u kojoj je dopuštena samo jedna vjera ili gdje se ne toleriše niti jedna vjera ne bi bila pluralistička.

Lekcija

Nastavnik traži od razreda da razmisli o sljedećim kontroverznim izjavama, jednoj po jednoj:

Slažete li se ili ne?

- Loše je jesti životinje.
- Ako je učenik HIV pozitivan ne bi trebao biti u istom razredu sa zdravom djecom.
- Pacifiste ne bi trebali biti primorani da služe vojsku.
- Smrtnu kaznu treba ukinuti.
- Ženino mjesto je kod kuće.
- Djeca mlađa od 14 ne bi smjela raditi.
- Pušenje bi trebalo biti zabranjeno u javnim zgradama.
- Ljudi bi trebali plaćati više poreza.
- Sloboda govora nije dobra stvar.

Svaki ugao razreda je označen sljedećim:

U potpunosti
se slažem

Slažem se

Ne slažem se

U potpunosti se ne
slažem

Nastavnik čita svaku izjavu i traži od učenika da u skladu sa svojim stajalištima o navedenim pitanjima odu u odgovarajući ugao razreda. Ako se ne mogu odlučiti, trebali bi ostati gdje jesu.

Kada učenici zauzmu svoja mjesta, nastavnik pita po nekoga iz sva četiri ugla da kaže zašto je izabrao to mjesto. U ovom dijelu ne bi trebalo dopustiti nikakvu raspravu. Zatim nastavnik pita sve učenike koji su promijenili svoje mišljenje da se prebace u drugi ugao, prema onome što su izjavili.

Nakon toga, nastavnik pita učenike koji se nisu odlučili da pokušaju objasniti zašto se ne mogu odlučiti. Trebali bi zapičasi razloge neodlučnosti (na primjer, možda im treba još informacija, nije im jasno što to znači, vide razloge i za i protiv, itd.).

Vježba se ponavlja tri ili četiri puta s različitim izjavama. Nastavnik ne bi toliko trebao brinuti o raspravi o određenom pitanju koliko o tome da izdvoji razloge zašto ljudi imaju drukčije stavove.

U plenarnom dijelu nastavnik ističe da su neka pitanja proizvela prilično različite odgovore učenika. Nastavnik može uvesti pojam pluralizma i postaviti učenicima sljedeća pitanja, objašnjavajući da će im pomoći da razumiju zašto pluralizam postoji u društvu:

- Razmislite opet o pitanjima koja ste čuli. Koja su izazvala najsnažnije osjećaje? Zašto je to tako?
- Odakle dobijamo svoje ideje, vrijednosti i vjerovanja? (Ovo će pomoći učenicima da vide da su naše ideje kontroverzna pitanja koja mogu doći iz različitih izvora.)

Nastavnik zatim pita učenike do koje mjere na njih utiče sljedeće:

- ideje njihovih roditelja;
- ono što misle njihovi prijatelji;
- njihova vjera ili kultura;

- mediji, na primjer novine, TV, internet;
- nastavnici;
- njihova osobnost.

Učenici zatim rade individualno i slažu pojmove po važnosti u obliku piramide, gdje je najvažniji na vrhu, poput ovoga:

pojam

pojam pojam

pojam pojam pojam

Nastavnik kaže učenicima da uporede svoje piramide u parovima. Koje faktore cijeli razred smatra najvažnijima? To se može otkriti rangiranjem pojmova na sljedeći način: dajte pojmovima na vrhu šest bodova, pojmovima u sredini četiri boda i dajte pojmovima na dnu po dva boda. U grupama od četvero učenici sabiraju bodove dodijeljene svakom pojmu. Uporedite rezultate svake grupe. Jesu li isti faktori bili na vrhu liste prioriteta?

Nastavnik objašnjava da se pluralizam razvija u slobodnom i otvorenom društvu. Međutim, niti jedno društvo ne može funkcionisati bez minimalnog nivoa zajedničkog dogovora njegovih pripadnika. Nastavnik traži od učenika da navedu neke vrijednosti ili pravila za koja misle da bi pomogla u prevazilaženju suprotstavljenjih vrijednosti ili interesa. Učenici bi mogli, na primjer, predložiti sljedeće:

- Poštivati mišljenje drugih ljudi.
- Pokušati se staviti u „tuđu kožu“.
- Zapamtiti da je razgovor bolji od tučnjave.
- Pokušati ne vrijeđati.
- Dati ljudima priliku da kažu što misle.

Ako se ljudi ne mogu dogovoriti, možda nam treba mehanizam poput glasanja kako bismo donijeli odluku.

Treća lekcija

Kako se ljudi razlikuju?

Koliko su različite ljudske potrebe?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu: - utvrditi razloge zašto neki ljudi mogu imati neravnopravan pristup obrazovanju; - razmišljati o granicama ravnopravnosti u široj zajednici; - razmišljati ko dijeli odgovornost za prevazilaženje prepreka u smislu ravnopravnosti.
Učenički zadaci	Učenici kritički analiziraju zamišljenu situaciju koja prikazuje ključne pojmove. Učenici primjenjuju ključne principe na svoju vlastitu društvenu situaciju. Učenici raspravljaju o ključnim pitanjima koja se javljaju u lekciji.
Sredstva	Kopije priče.
Metode	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Razvijanje pisanog argumenta.

Konceptualno učenje

Raznolikost: Raznolikost postoji ne samo u vezi s etničkom pripadnošću ili nacionalnošću. Postoje mnoge druge vrste razlika koje dijele ljude jedne od drugih i koje mogu biti uzrok ozbiljnih društvenih razlika, posebno ako većina ili oni koji imaju vlast i uticaj ne rade ništa po tom pitanju zbog manjka razumijevanja ili suosjećanja.

Ravnopravnost: Postoje dvije osnovne vrste ravnopravnosti – ravnopravnost u pogledu mogućnosti i ravnopravnost u pogledu rezultata rezultata. Moguće je svima dati jednaku priliku (na primjer da idu u školu), ali ako se ne prevaziđu neke barijere (poput invalidnosti), ta mogućnost nekima može biti uskraćena. Ravnopravnost rezultata za cilj ima dopustiti svakom djetetu da stekne obrazovanje bez obzira na njegovu eventualnu invalidnost.

Diskriminacija: Postupati prema nekome nepravilno na osnovu rase, roda, seksualnosti, godina, uvjerenja, itd.

Lekcija

Nastavnik razredu čita priču (materijal za učenike 3.2). Ova priča odnosi se na niz kompleksnih pitanja koja mogu promaknuti učeničkoj pažnji ako priču ne proučavaju detaljnije. Kako bi im pomogao, nastavnik im dijeli materijal za učenike 3.3 i objašnjava sljedeći zadatak.

Učenici rade u parovima kako bi nabrojali što više problema s kojima se suočava osoblje koledža Hope. To zapisuju u obliku zabilježki u prvu kolonu materijala („Problemi“). Zatim predlažu načine kako se s problemima može nositi („Rješenja“), a u treću kolonu („Odgovornosti“) upisuju onoga za koga misle da je odgovoran da ta rješenja provede. Posljednja kolona može ostati prazna do sljedeće faze.

Učenici zatim prezentiraju, upoređuju i raspravljaju o svojim rezultatima. Kao dodatak učeničkim prezentacijama, neki učenici trebali bi pripremiti materijale na stalku s papirom s istim onim stavkama kao i na materijalu za učenike. Ako je na raspolaganju i grafoskop, materijal se može kopirati na folije koje parovi mogu popuniti.

Rasprava u razredu

Učenici mogu postaviti neka od sljedećih pitanja ili nastavnik može započeti raspravu postavljajući ih:

- Mislite li da je direktorica postigla svoj cilj da prema svakom učeniku postupi jednako?
- Mislite li da je direktorica trebala poštivati vrijednosti roditelja izbjeglica i odvojeno podučavati dječake i djevojčice? Razmislite o argumentima za i protiv.
- Bi li bilo bolje da su djecu izbjeglice učili odvojeno od ostalih učenika? Navedite prednosti i nedostatke svakog pristupa, prvo za učenike, a zatim za širu zajednicu.

Učenici bi trebali imati vremena da detaljno obrade jedno pitanje, a ne da raspravljaju o svim pitanjima. Važno je da razumiju da, u pluralističkim društvima, ljudi imaju različite potrebe i da to može dovesti do sukoba. Stoga je važno na pošten način riješiti te sukobe obraćajući punu pažnju na sve pojedince i grupe (za više detalja o rješavanju sukoba vidi četvrtu nastavnu jedinku). U ovom slučaju, škola se može gledati kao mikrozajednica u kojoj mladi građani nailaze na istu vrstu problema koji postoje i u zajednici kao cjelini.

Sljedeća pitanja pokazuju kako je bogata ova studija primjera, te da su pitanja uistinu vrijedna proučavanja. Za daljnje proučavanje će biti potreban dodatni čas. Nastavnik mora odlučiti hoće li izabrati određene dijelove, ovisno o raspoloživom vremenu i učeničkom zanimanju.

Koliko su različite potrebe djece za obrazovanjem?

Ključna pitanja na koja učenici moraju odgovoriti su, naravno, kako se ti problemi mogu riješiti i bi li škola trebala ignorirati neke od njih (ako da, zašto).

Na ova pitanja može se odgovoriti na dva načina: prvo, razmišljajući na čije će potrebe uticati rješavanje ili ignorisanje nekog problema, i drugo, identificirajući one probleme koje može riješiti školska zajednica.

Na prvi način učenici će bolje razumjeti specifične potrebe učenika izbjeglica (i lokalnih učenika) tako što će razmisliti o sljedećem pitanju: „Koja ljudska prava – ili dječja prava – su uskraćena djeci izbjeglicama?“

Evo nekoliko kategorija obrazovnih potreba. Učenici bi trebali u priči pronaći primjere sljedećih potreba, te ih zabilježiti u četvrtu kolonu u materijalu:

- emocionalne potrebe;
- potrebe za učenjem;

– vjerske potrebe; - kulturne potrebe; - jezičke potrebe; - fizičke potrebe. Učenici moraju dati svoje primjere za svaku kategoriju.

Odgovornost i njene granice

Konkretna pitanja koja su se pojavila u priči trebala bi voditi do općenitije rasprave o jednakim pravima i obrazovanju.

Koliko je jednostavno svakom djetetu osigurati najbolje obrazovanje u skladu s njegovim potrebama? Šta može napraviti škola i koji problemi zahtijevaju vanjsku podršku, na primjer, dodatno finansiranje od strane lokalnog vijeća?

Ovdje učenici slijede drugi ponuđeni način i ova analiza vodi do važnog zaključka – složena pitanja tipično se ne mogu riješiti samo jednim korakom, što bi u ovom slučaju značilo, na primjer, proširivanjem škole, zapošljavanjem posebno obučenog osoblja, itd. Takve mjere obrazovne reforme bile bi izuzetno poželjne, ali one se nikad ne događaju jer ovise o političkim odlukama (na primjer kako dodijeliti više poreskog novca). Ljudi koji razmišljaju samo o poduzimanju tako naoko radikalnog koraka mogu na kraju zapravo ne uraditi ništa, osim što će krivicu prebaciti na druge. S druge strane, stvari se mogu popraviti i malim koracima, što u ovom slučaju znači razmatranje onih dijelova problema koje direktorica, nastavnik, učenici ili roditelji mogu sutra promijeniti – ako žele, ili ako se slažu.

Ovdje je važna treća kolona iz materijala. Ko je odgovoran, tj. ko ima moć da nešto promijeni? Učenici raspravljaju jesu li mali koraci – poboljšanja unutar školske zajednice – dovoljni i gdje su njihova ograničenja. Također mogu razmišljati o kombinaciji malih, kratkoročnih koraka, te krupnijih koraka koji zahtijevaju više vremena.

Ovdje opet vrijedi da je „škola život“, mikrodruštvo. Rasprava o strategijama za razvoj škole uvodi učenike u razmišljanje o političkom donošenju odluka i strateškom planiranju.

Škola je život

Učenici mogu uporediti koledž Hope sa situacijom u svojoj vlastitoj školi koristeći sljedeću ideju.

„S kojim se preprekama u obrazovanju susreću neki učenici u vašoj školi? Šta mislite ko ima odgovornost za rješavanje tih potreba (na primjer, vlada, direktor, nastavno osoblje ili učenici)?“

Kod rješavanja ovog pitanja mogu se primijeniti različite metode. Ono može biti predmet plenarne rasprave, razgovora s drugim učenicima ili se može povezati s projektom školskih novina (vidi petu nastavnu jedinku).

Pismeni zadatak

U procesu organizacije nastavnog procesa važno je biti siguran da su učenici razumjeli te da mogu primijeniti ono što su naučili. Jedan od načina da se to ostvari jeste da se plenarna rasprava poveže s pismenim zadatkom. To učenicima daje mogućnost da razmisle o pitanjima o kojima se raspravljalo na plenarnom dijelu i može biti posebno korisno za sporije i temeljitije učenike, koji često ostaju tihi u raspravi iako zapravo imaju puno toga za reći.

Nastavnik mora odlučiti koja tema najbolje odgovara učeničkom nivou razmišljanja i razumijevanja. Može biti sasvim dovoljno da učenici ponove raspravu i daju svoj vlastiti sud.

U jednoj zahtjevnijoj vježbi, učenici mogu povezati ljudska prava i/ili pitanja neravnopravnosti u društvu, na primjer:

„Evropska konvencija o ljudskim pravima i Konvencija o pravima djeteta navode da su vlade dužne svakom djetetu osigurati mogućnost obrazovanja.

- Objasnite mislite li da je škola ispunila ovu obavezu.
- Šta je potrebno da bi djeca dobila obrazovanje koje zaslužuju?
- Šta mislite čija je dužnost da to osigura?
- Na koja druga područja života neravnopravnosti u društvu također utiču?
- Raspravite to pitanje.”

Predloženi rezultat plenarne rasprave (stalak s papirom, popunjeni materijal)

Pomoć za koledž Hope

Problemi	Rješenja	Odgovorni	Obrazovne potrebe
(1) Djeca izbjeglice			
Jezički problemi	Posebni kursevi	Direktorica, lokalno vijeće	Jezičke
Dječak ne govori	Terapija, posebno podučavanje	Savjet: direktorica, nastavnik	Jezičke, emotivne
Djevojčica ne može hodati	Medicinski tretman, posebno podučavanje, savjeti za roditelje		Fizičke
(2) Izbjeglice i lokalni učenici			
Nasilje, zadirivanje, bande, prijetnje, povrijeđen dječak	Rasprava u razredu; pravila ponašanja; učenici kao posmatrači	Nastavnici, učenici, roditelji	Emocionalne Društvene Stavovi i vrijednosti
(3) Nastavnici			
Ne mogu brinuti za izbjeglice i lokalne učenike	Manji razredi Predavanja u smjenama Više nastavnika	Lokalno vijeće	Učenje jezika, kulturne, Vjerske
(4) Roditelji			
Žele odvojene razrede za dječake i djevojčice	„Ne”? „Da”?	?	Kulturne, Vjerske

Četvrta lekcija

Zašto su važna ljudska prava?

Zašto su potrebni propisi o ljudskim pravima da bi se zaštitile ugrožene kategorije?¹⁴

Obrazovni ciljevi	<p>Učenici mogu razmatrati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pitanja koja se javljaju kada ljudi s različitim vrijednostima i načinom života pokušaju živjeti zajedno; - razloge zašto su nastali međunarodni instrumenti za ljudska prava, posebno tamo gdje su pojedinci i zajednice ugroženi.
Učenički zadaci	<p>Učenici:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se uključuju u kritičke analize i davanje prioriteta određenim situacijama; - glume rasprave među suprotnim stranama; - razvijaju ključne principe koji se zasnivaju na glumi po ulogama i upoređuju ih sa odgovarajućim dijelovima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava; - upoređuju scenarije sa stvarnim primjerima o kršenju ljudskih prava u svojoj državi; - Rade prezentacije za druge učenike o izabranim dijelovima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.
Sredstva	<p>Kopije scenarija s otokom (materijali za učenike 3.4).</p> <p>Kopije situacijskih kartica za svaku manju grupu (materijali za učenike 3.5).</p> <p>Lista ključnih elemenata ljudskih prava (materijali za učenike 3.6).</p> <p>Veliki listovi papira i materijal za crtanje, koji su potrebni za konačnu prezentaciju.</p>
Metode	<p>Kritičko razmišljanje.</p> <p>Rasprava.</p> <p>Pregovaranje.</p> <p>Grupna prezentacija.</p>

Osnovne informacije

Evropska konvencija o ljudskim pravima uvedena je kako bi štitila prava ljudi kojima su osnovna prava uskraćena, na primjer pravo na život, vjersku slobodu ili jednakost pred zakonom. Sve zemlje članice Vijeća Evrope saglasile su se da će se pridržavati članova Konvencije u odnosu prema svojim građanima. Svaka država mora izvijestiti međunarodnu zajednicu o stanju ljudskih prava u svojoj zemlji. Pojedini građani mogu se žaliti Evropskom sudu za ljudska prava ako vjeruju da im država čiji su građani uskraćuje njihova ljudska prava. Država također može uložiti žalbu protiv druge države zbog kršenja ljudskih prava, ali ovo se ne događa često.

Evropska konvencija o ljudskim pravima usko je vezana uz Opću deklaraciju o ljudskim pravima, koja je donesena nakon genocida u Drugom svjetskom ratu.

¹⁴ Zasnovano na lekciji koju je razvila Fondacija za civilno građanstvo iz Londona.

Lekcija

Nastavnik se poziva na „kartice s ulogama“ (materijali za učenike 3.4) kada uvodi scenarij i dvije grupe koje su uključene u glumu. Nastavnik prvo opisuje otok, po mogućnosti uz pomoć karte na tabli, a zatim opisuje otočane koji tamo žive već generacijama.

Zatim nastavnik govori razredu da je stigla još jedna grupa i da se žele naseliti na otoku. Ta je grupa znatno drugačija od otočana. Nastavnik opisuje doseljenike i njihov način života, a zatim dijeli razred na dva dijela. Jedna polovica glumit će otočane, a druga doseljenike. Postoje dva moguća načina raspravljanja o ovim pitanjima (vidi ispod: metode 1 i 2). Za razrede koji su navikli na glumu po ulogama primijenite metodu 1, a za razrede koji su navikli raditi na formalnije načine primijenite metodu 2.

Metoda 1: gluma po ulogama

Učenici rade u parovima. Jedan od njih ima ulogu otočana, a drugi doseljenika. Moraju razmišljati o svim situacijama koje su opisane na malim karticama sa stanovišta svojih ljudi. Započet će pregovore s drugim ljudima (pretpostavljajući da jezik nije prepreka). Moraju se pokušati dogovoriti oko sljedećeg:

- a) Koji su najozbiljniji problemi njihovih ljudi?
- b) Šta žele dobiti iz pregovora?

Zatim nastavnik traži da parovi otočana i parovi doseljenika sjednu zajedno. Odglumit će sastanak dva naroda u pokušaju da dođu do dogovora oko oba pitanja i smjernica za budućnost.

Podsjetite dvije grupe prije nego započnu raspravu da otočani ne bi trebali biti u potpunosti sretni dok doseljenici ne napuste otok, jer bi kompletan njihov način života mogao biti ugrožen. S druge strane, doseljenici vole ovo novo mjesto i mogu biti spremni upotrijebiti silu kako bi tu i ostali.

Recite svakoj grupi od četiri učenika da se prvo dogovore o najozbiljnijim problemima grupa i da ih rješavaju po važnosti, polazeći od najozbiljnijeg prema najbezazlenijem, ovisno o tome koliko vremena budu imali.

Metoda 2: Usmjerena rasprava

Ovu vježbu najbolje je izvesti uz pomoć glume, ali može vrlo dobro funkcionisati i s učenicima koji nisu navikli na to. Pola razreda će posmatrati situaciju sa stanovišta otočana, a druga polovina sa stanovišta doseljenika. Svaka situacija opisuje se s oba stanovišta. Radeći u parovima učenici odlučuju koji su najozbiljniji problemi i pokušavaju smisliti najbolji način za rješavanje svakog pitanja iz njihovog ugla gledanja. Podsjetite ih da postoji „idealna“ odnosno „pravučan“ način rješavanja svakog problema, ali stvarnost (i historija) uče nas da bi jedna strana mogla dobiti više nego druga zbog neravnomjerno raspoređene moći.

Nastavnik usmjerava raspravu o svakoj od situacija, razmatrajući jedno viđenje problema, a zatim pitajući drugu grupu za suprotno viđenje. Nastavnik pokušava postići dogovor između dvije grupe. Svaku raspravu može voditi jedan par iz svake od strana, a koji staje ispred cijelog razreda i izlaže problem kako ga vidi. Varijacija ove metode jeste da parovi raspravljaju o svakoj situaciji, gdje jedno predstavlja otočane, a drugo doseljenike.

Izvršavanje za metode 1 i 2

Ispitajte učenike o situacijama o kojima su raspravljali koristeći sljedeća pitanja: - Jesu li pitanja bila jednostavna ili teška? Zašto?

- Je li svaka grupa nakon pregovora dobila što je željela? – Koja je grupa najviše dobila iz pregovora? Zašto?

- Je li jedna grupa imala više moralnih prava od druge u svakoj situaciji?
- Kako bi mogla izgledati budućnost na otoku za te dvije grupe?
- Šta bi moglo spriječiti nadmoć jedne grupe nad drugom?
- Napišite spisak pravila ili principa koji bi mogli pomoći dvjema grupama da na otoku žive zajedno u miru. Uporedite taj spisak s ključnim elementima ljudskih prava (vidi materijale za učenike 3.6). Koji bi od ovih članova mogao pomoći u sprečavanju situacije u kojoj ljudi poput otočana izgube svoj otok, svoj način života i svoja osnovna ljudska prava?

Nastavnik ističe da se ovakva situacija dogodila mnogo puta u historiji, na primjer, kada su britanski doseljenici kolonizirali Australiju ili kada su Evropljani kolonizirali Sjevernu i Južnu Ameriku. U to vrijeme nije bilo međunarodnih zakona o ljudskim pravima i mnogi događaji koji su se odigrali kršili su ljudska prava autohtonog stanovništva. Slične situacije još uvijek se događaju, na primjer, tamo gdje se južnoameričkim plemenima oduzima njihova zemlja jer međunarodne kompanije miniraju ili sijeku šume.

Isticanje značaja ljudskih prava

Kao zadnju vježbu u ovoj cjelini, nastavnik traži od učenika (u grupama) da izaberu jedno od ljudskih prava koje se nalazi u Evropskoj konvenciji, a o kojem se raspravljalo tokom ove nastavne jedinice. Zatim učenici prave transparent s istaknutim tim pravom i pripremaju prezentaciju o njegovoj važnosti. Neki učenici mogli bi nacrtati scene iz glume o otočanima kako bi na dramatičan način prikazali probleme. To se može prezentirati pred razredom, razredima istog uzrasta ili čak cijeloj školi. Na taj način ova nastavna jedinka može predstavljati uvod u detaljniji projekat, ako vrijeme dopusti i ako su učenici zainteresirani. Vidi lekcije 4 i 5 (mediji) za planiranje takvog jednog projekta u razredu.

Materijal za učenike 3.1

Škola na rubu šume

Jednom davno postojala je zajednica ljudi koji su živjeli u gustoj šumi na rubu jednog planinskog lanca. To su bili religiozni ljudi koji su odgajali svoju djecu strogo kako bi poštovali bogove svog naroda. Njihova religija smatrala je da nema razlika između muškaraca i žena.

Velika ravnica prostirala se između planina i najdaljeg ruba države. Drukčija zajednica ljudi živjela je u ravnici. Oni nisu imali religiju, ali su naporno radili jedni za druge. Bili su žestoki ratnici i muškarci su bili dominantan pol. Žene su poštovali, ali one nisu mogle postati vođe.

Ljudi iz šume nisu imali ništa s ljudima iz ravnice. Mrzili su i bojali se jedni drugih. Nekada su među njima izbijali ratovi.

Jednog dana, jedan mladi muškarac stigao je na rub šume. Rekao je da tu želi sagraditi školu da bi se djeca iz obje zajednice mogla školovati zajedno kako bi konačno mogao zavladati mir između dva naroda.

Uskoro je jednostavna drvena građevina bila spremna i došao je dan kada je učitelj prvi put otvorio svoju školu. Nekolicina djece iz obje zajednice došla je da vidi kako će tu biti. Roditelji i vođe dviju zajednica gledali su zabrinuto.

U početku su postojali problemi među djecom. Rugali su se jedni drugima i često su izbijale tučnjave. Ali djeca su shvatila vrijednost dolaska u školu i stvari su se pomalo počele smirivati. Nastavnik je bio strog, ali pošten, i prema svim učenicima ponašao se jednako. Rekao je da poštuje oba načina života i djecu je učio o drukčijim načinima života.

Sve više djece počelo je pohađati školu na rubu šume.

Međutim, uskoro je postalo jasno da školu pohađa više djece iz ravnice.

Djeca iz šume su sada činila samo četvrtinu škole. Nastavnik je razgovarao s roditeljima s obje strane kako bi ih podstakao i razuvjerio.

Ali tada, jednog jutra, nastavnik je došao i vidio da je neko spalio školu do temelja.

(Prema priči Teda Huddlestona iz Fondacije za civilno građanstvo)

Materijal za učenike 3.2

Hope je za svakoga

Direktorica koledža Hope bila je darežljiva i humana žena. Čvrsto je vjerovala u značaj obrazovanja. „Svako zaslužuje dobar početak u životu,“ znala je reći radnicima. „Ne želim da ikoga stavljate u povoljniji položaj od drugih u ovoj školi. To ne bi bilo pošteno.“

Onda je jednog dana u školu stigla grupa djece izbjeglica. Njihove porodice izbjegle su iz susjedne države pogođene sukobom. Direktorica je rekla radnicima:

„Ovi nesretni mladi ljudi su sve izgubili. Učinite da se osjećaju dobrodošli u vašim učionicama. Njihovu bi patnju trebalo što više ublažiti. Oni nisu krivi za rat.“

Radnici su se složili. Djeca su raspoređena u razrede prema svojim godinama. Većina djece izbjeglica bili su sami u razredu, ali u jednom je bila grupa od četiri dječaka izbjeglice.

Nije trebalo dugo da radnici primijete koliko je teško postupati se prema djeci izbjeglicama kao i prema drugima u razredu. Jedan po jedan dolazili su direktorici sa svojim problemima. „Dijete izbjeglica u mom razredu ne govori naš jezik,“ rekao je jedan nastavnik. „Nemam vremena da joj sve prevodim. To mi oduzima previše vremena. Drugi učenici ispaštaju.“ „Učenik izbjeglica iz mog razreda ne želi ni s kim pričati,“ primijetio je drugi nastavnik. „Možda je istraumatiziran od rata. Ili možda ima poteškoća u učenju. Šta mogu učiniti?“ Treći nastavnik je rekao, „Imam dijete koje je bilo ranjeno. Djevojčica ne može hodati. Ne može se uključiti niti u jednu fizičku aktivnost i ne može se popeti stepenicama do laboratorije.“

Zatim su se počeli javljati drugi problemi. Za vrijeme ručka neku djecu izbjeglice su tukli i zadirkivali. Nazivali su ih pogrdnim imenima, a neka djeca su im rekla da se vrate odakle su i došli.

Četiri dječaka iz istog razreda osnovala su bandu da bi se zaštitili. Jednog dana izbila je tuča između jednog od njih i lokalnog dječaka. Izbjeglica je teško ozlijedio svog protivnika. Radnici su se žalili direktorici da bi dječak trebao biti izbačen iz škole, ali direktorica se pitala bi li to bilo pošteno, uzimajući u obzir sve što je mladi izbjeglica proživio. Radnici su rekli:

„Pokušali smo sve da ovo uspije, ali naša vlastita djeca previše ispaštaju. Ne možemo u isto vrijeme učiti ovu djecu i dati sve od sebe za lokalne učenike.“

Nedugo nakon toga, direktorica je pozvala roditelje djece izbjeglica. Oni su rekli:

„Ne sviđa nam se što dječaci i djevojčice zajedno imaju fizičko. To se protivi našoj vjeri i kulturi.“

Direktorica je konačno počela gubiti strpljenje. Ovo je smatrala ozbiljnim problemom, ali u srcu je znala da ne smije gubiti nadu.

Materijal za učenike 3.3

Pomoć za koledž Hope

Problemi	Rješenja		
(1) Djeca izbjeglice			
(2) Izbjeglice i lokalni učenici			
(3) Nastavnici			
(4) Roditelji			

Materijal za učenike 3.4

Otočani i doseljenici (kartice s ulogama)

Prva grupa: Otočani

Vi ste grupa otočana. Vaš narod živi na ovom otoku hiljadama godina. Vaši preci su pokopani na svetim mjestima u planinama i vi vjerujete da su njihove duše još uvijek tamo.

Vodite vrlo jednostavan način života. Žene se brinu za djecu dok muškarci lutaju cijelim otokom loveći životinje i sakupljajući hranu iz bujne vegetacije. Vaši ljudi vjeruju da je svako odgovoran za očuvanje prirode da se ona netaknuta sačuva za sljedeću generaciju. Vaše oružje su koplje, luk i strijela, te zamke za životinje.

Vaša religija zasniva se na poštovanju prirode, a kultura na važnosti vaše zajednice. Kada nedostaje hrane svi dijele, a ljudi naporno rade jedni za druge. Kada hrane ima u izobilju, ljudi se okupljaju i pjevaju, plešu te pričaju priče. Vaš narod nema potrebe za pismom.

Imate veoma malo zakona. Vođa plemena može proglasiti nove zakone ako je to potrebno. On također može razriješiti nesuglasice među članovima vaše zajednice.

Druga grupa: Doseljenici

Vi ste s grupom ljudi koji su plovili iz Evrope u potrazi za novim načinom života za sebe i svoju porodicu. Želite pronaći neku novu zemlju koja je otkrivena na drugoj strani svijeta. Nadate se da ćete se tamo smjestiti kako biste sagradili domove i farme, te postali bogati.

Sa sobom nosite alatke za obrađivanje tla i pištolje za lov. Vaša kultura zasniva se na obrazovanju i napornom radu. Svako želi biti bogat i ugodno živjeti. Nemate nikakvu vjeru i smatrate da bi ljudi trebali imati pravo da slijede svoju sudbinu.

O stvarima u svojoj novoj zajednici želite odlučivati na demokratski način. Napustili ste društvo gdje je samo jedna elitna grupa imala moć i gdje su postojale velike razlike u bogatstvu. Želite osnovati društvo u kojem su svi ljudi jednaki odnosno gdje svako ima jednaku priliku za uspjeh.

Materijal za učenike 3.5

Situacijske kartice: otočani

Pogledaj sljedeće situacije i u svojim grupama odlučite šta bi trebalo uraditi.

Otočani

1O Nove ograde

Neki doseljenici su doselili se postavljajući ograde oko svojih kuća, preko staza koje ste uvijek koristili kako biste slijedili svoja stada. Neke od njih ste srušili.

2O Ometač posjeda

Otočanin je prelazio preko područja koje su doseljenici ogradili pa su pucali u njega i ubili ga.

3O Mješoviti brak

Jedan od otočana zaljubio se u doseljenicu. Žele se vjenčati i živjeti u jednoj od zajednica doseljenika. Muškarčeva porodica izuzetno je nesretna zbog toga.

4O Sveta mjesta

Neki doseljenici kopaju u planinama u potrazi za mineralima na mjestima za koja vi vjerujete da u njima žive duše vaših predaka. Ta mjesta su za vas sveta. U znak protesta napali ste neke ljude koji su tamo kopali.

5O Obrazovanje

Neki od doseljenika otvorili su školu i pozvali su vašu djecu da se pridruže i nauče čitati i pisati.

Doseljenici

1D Nove ograde

Otočani su srušili neke od ograda koje ste postavili da biste zadržali životinje koje ste ulovili.

2D Ometač posjeda

Otočani su ometali vaše posjede koje ste ogradili za svoje životinje. Jednog ste upozorili, a zatim pucali u njega.

3D Mješoviti brak

Jedna od doseljenica zaljubila se u otočanina. Žele se vjenčati i živjeti u zajednici doseljenika. Neki doseljenici su nesretni zbog toga.

4D Sveta mjesta

Otkrili ste vrijedne minerale u planinama. Te minerale ćete moći prodati trgovcima kod kuće. Izgleda da otočani smatraju planine svetima, za što vi mislite da je čisto praznovjerje. Napali su ljude koji su tamo kopali.

5D Obrazovanje

Neki od doseljenika otvorili su školu. Pozvali su otočane da pošalju svoju djecu u školu.

Materijal za učenike 3.6

Ključni elementi ljudskih prava¹⁵

1. Pravo na život.
2. Zabrana mučenja.
3. Zabrana ropstva.
4. Pravo na slobodu i sigurnost.
5. Pravo na pravično suđenje.
6. Pravo na efikasan pravni lijek u slučaju povrede prava.
7. Zabrana diskriminacije; pravo na ravnopravnost.
8. Pravo čovjeka da bude priznat kao osoba; pravo na nacionalnu pripadnost.
9. Pravo na privatnost i porodični život.
10. Pravo na brak.
11. Pravo na ličnu imovinu.
12. Pravo na kretanje.
13. Pravo na azil.
14. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti.
15. Sloboda izražavanja.
16. Sloboda okupljanja i udruživanja.
17. Pravo na hranu, piće i smještaj.
18. Pravo na zdravstvenu zaštitu.
19. Pravo na obrazovanje.
20. Pravo na zapošljavanje.
21. Pravo na odmor i slobodno vrijeme.
22. Pravo na socijalnu zaštitu.
23. Pravo na političko djelovanje.
24. Pravo učešća u kulturnom životu.
25. Zabrana destrukcije ljudskih prava.
26. Pravo na društveni poredak koji priznaje ljudska prava.
27. Obaveze pojedinca.

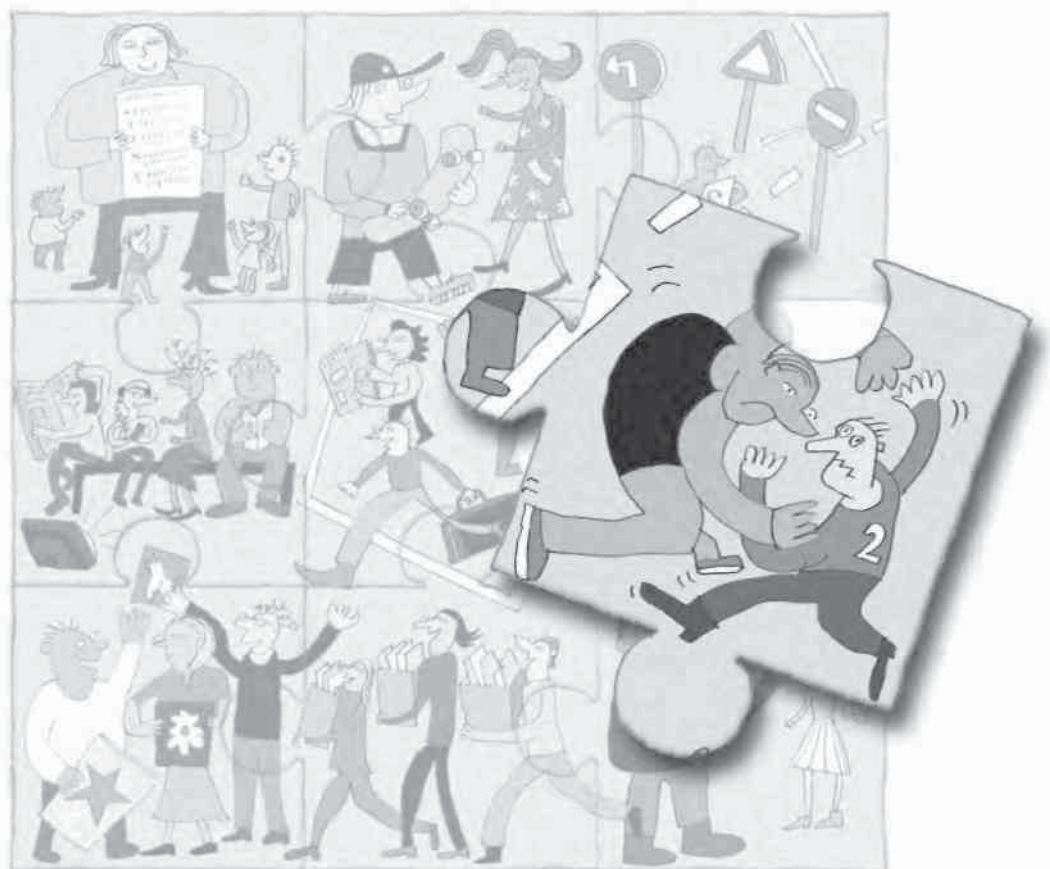
¹⁵ Lista se zasniva na materijalima za nastavnike u petoj nastavnoj jedinki „Prava, slobode i odgovornosti.“

NASTAVNA JEDINKA 4

Sukob

Šta uraditi kada se ne slažemo?

4.1. Rješavanje sukoba Kako rješavati ozbiljna neslaganja?

4.2. Primjena pristupa u šest koraka Kako izbjeći svađe sa susjedima?

4.3. Oprečna ljudska prava Konflikt između ljudskih prava. Šta onda?

4.4. Upotreba nasilja Je li upotreba nasilja u nekim slučajevima prihvatljiva?

NASTAVNA JEDINKA 4: Sukob

Šta uraditi kada se ne slažemo?

Koncept mira ima veoma važnu kulturnu dimenziju. U orijentalnim kulturama mir se tradicionalno više odnosi na unutarnji mir (mir u srcu ili duši), dok se u zapadnom svijetu, mir smatra nečim što postoji izvan pojedinca (odsustvo rata ili konflikta i nasilja). Na primjer, u Indiji mir se kaže „shanti“ i podrazumijeva savršeni red ili mir duše. Gandhi je svoju filozofiju i strategiju zasnivao na konceptu pod imenom Ahimsa, što u suštini znači ustezanje od svega što je na bilo koji način štetno. On je kazao: „Ahimsa doslovno znači nenasilje, ali za mene ima mnogo šire i neuporedivo šire značenje. To znači da ne smijete nikoga uvrijediti; ne smijete imati okrutne misli, čak ni kada se one odnose na one koje smatrate neprijateljima. Za sljedbenike ove doktrine neprijatelj ne postoji.“ U tradiciji Maya, mir se odnosi na koncept blagostanja. On je povezan sa idejom savršene ravnoteže između različitih područja našeg života.¹⁶

„Pozitivni mir“ opisuje stanje u kome je kolektivna volja usmjerena ka promoviranju mira i uklanjanju prepreka miru. To podrazumijeva zalaganje za socijalnu pravdu, čime se ide dalje od postavke da je mir odsustvo straha, nasilja i rata. To također podrazumijeva zalaganje za nenasilno rješavanje konflikata i nastoji podstaći takve sposobnosti kod grupa i pojedinaca, kako bi se društveni problemi rješavali na konstruktivan način. Za one koji se bave obrazovanjem za demokratiju i ljudska prava to također podrazumijeva i promoviranje demokratskih procesa u učionici, razgovor na temu ovlasti i zloupotrebe ovlasti, kao i konstantne napore na usavršavanju vještine slušanja, vođenja konstruktivnog dijaloga, te spremnosti na rješavanje sukoba.¹⁷

Je li nasilje prirodno? Mnogi su uvjereni da su ljudska bića prirodno nasilna i da, shodno tome, ne možemo izbjeći ratove, konflikte i druge oblike nasilja u životu i društvu. Drugi stručnjaci za ovu oblast tvrde da mi možemo izbjeći nasilne misli, osjećanja i djela. Seviljska izjava o nasilju, koju je 1986. godine sačinila grupa mislilaca i naučnika iz mnogih zemalja sjevera i juga, istoka i zapada, potvrđuje navedenu tvrdnju sljedećim riječima:

1. Naučno je netačno reći da smo od svojih životinjskih predaka naslijedili tendenciju da ratujemo (...). Ratovanje je pojava vezana isključivo za čovjeka i ne javlja se kod drugih životinja (...).
2. Postoje kulture koje stoljećima nisu ratovale, a postoje i one koje često ratuju u određenim periodima, ali ne i uvijek (...).
3. Naučno je netačno reći da je rat ili neko drugo nasilno ponašanje genetski programirano u našoj ljudskoj prirodi (...).
4. Naučno je netačno reći da čovjek ima „nasilan um“ (...) naša djela posljedica su našeg odgoja i načina socijalizacije (...).“

Većinu nas okolina je odgojila tako da reagujemo agresivno i nasilno. Mi učimo da mislimo, osjećamo i djelujemo agresivno, a nekada čak i nasilno. Gdje god da živimo, izloženi smo društvenom i kulturnom pritisku koji nas usmjerava da gotovo konstantno čitamo o nasilju, gledamo nasilje i slušamo o nasilju. Televizijske emisije, reklame, novine, video igre, te filmska i muzička industrija u velikoj mjeri doprinose takvom stanju stvari. Već do perioda adolescencije dijete vidi na hiljade ubistava i činova nasilja samo putem televizije. Svjesno ili ne, naše moderno društvo zapravo odobrava nasilje. Nasilje se smatra pozitivnom vrijednošću.

U mnogim kulturama odbijanje nasilja, fizičkog nasilja i konfrontiranja smatra se znakom slabosti, osobito kod muškaraca, koji su već od ranog djetinjstva izloženi velikom pritisku od strane svojih vršnjaka.¹⁸

¹⁶ Tekst iz «COMPASS-a, priručnika za obrazovanje mladih za demokratiju i ljudska prava», Vijeće Evrope, Strasbourg 2002., str. 376ff

¹⁷ Iz „Rječnika pojmova obrazovanja za demokratiju i ljudska prava“, Karen O'Shea, Vijeće Evrope, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

¹⁸ Tekst iz «COMPASS-a, priručnika za obrazovanje mladih za demokratiju i ljudska prava», Vijeće Evrope, Strasbourg 2002., str. 380.

Za dodatne informacije, vidi listu s materijalima za nastavnike na kraju ove nastavne jedinice.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Kroz ovu grupu lekcija učenici će:

- dobiti nova saznanja o mehanizmima koji stoje iza konflikta,
- dobiti nova saznanja o nenasilnom rješavanju konflikata,
- poboljšati vlastitu sposobnost rješavanja konflikta u svojoj okolini,
- poboljšati vlastitu sposobnost da razmišljaju o stanovištima i potrebama svih strana u konfliktu,
- dobiti nova saznanja o konfliktu između ljudskih prava,
- usavršiti kritičko mišljenje o upotrebi nasilja,
- dobiti nova saznanja o tome kako se suočiti s nasiljem s kojim se susretnu,
- biti stimulisani da pridju konfliktu u nenasilan način.

NASTAVNA JEDINKA 4: Sukob

Šta uraditi kada se ne slažemo?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Rješavanje sukoba	Uvođenje pristupa rješavanja sukoba u šest koraka.	Analizirati sukob; pronaći rješenja.	Materijal za učenike 4.1	Rad u manjim grupama.
Druga lekcija: Primjena pristupa u šest koraka	Učiti kako primijeniti pristup u šest koraka.	Analizirati sukob; pronaći rješenja.	Materijal za učenike 4.1 Materijal za učenike 4.2	Rad u manjim grupama.
Treća lekcija: Konflikt između ljudskih prava.	Učiti kako prepoznati i analizirati situacije u kojima su ljudska prava u sukobu.	Analizirati situaciju u kojoj su ljudska prava u sukobu.	Materijal za učenike 4.3 Materijal za učenike 5.2	Rad u manjim grupama. Kritičko razmišljanje.
Četvrta lekcija: Upotreba nasilja	Razviti kritičko razmišljanje o prihvatljivosti upotrebe nasilja i o osobnom ponašanju.	Razmišljati o upotrebi nasilja i o svom vlastitom ponašanju.	Materijal za učenike 4.4	Rad u manjim grupama. Kritičko razmišljanje.

Prva lekcija

Rješavanje sukoba

Kako rješavati ozbiljna neslaganja?

Obrazovni ciljevi	Uvođenje pristupa rješavanja sukoba u šest koraka.
Učenički zadaci	Analizirati sukob; pronaći rješenja.
Sredstva	Listovi papira ili sveske i olovke. Materijal za učenike 4.1.
Metode	Cijeli razred ili eventualno rad u paru.

Konceptualno učenje

Konflikti su, neizbježno, dio naše svakodnevnice. Ne moraju se posmatrati kao negativne pojave, nego kao sukob interesa između grupa ili pojedinaca. U politici sukobi su čak važan dio javne rasprave. Samo kroz otvoreni sukob i traženje kompromisa sve različite društvene grupe osjećaju da ih se saslušalo i da su se uklopile. Rješavanje konflikta je sposobnost koja se uči. Cilj ove lekcije jeste da pruži svoj doprinos tome.

Sljedeći opisi rješavanja sukoba pojavljuju se u ovoj lekciji i važno je da je nastavnik svjestan njihovog značenja.

Situacija u kojoj su obje strane pobjeđuju: u toj situaciji dogovoreno razrješenje konflikta znači da su obje strane na dobitku i osjećaju da su dobile ono što su željele. Na to se gleda kao na najidealnije razrješenje sukoba kojim se sprečava njegovo ponovno izbijanje.

Situacija u kojoj jedna strana gubi a druga pobjeđuje: time se opisuje situacija u kojoj razrješenjem sukoba jedna strana gubi a druga pobjeđuje. Ta situacija često znači da će do sukoba ponovo doći jer je nepovoljna po stranu koja je gubitnik.

Situacija u kojoj obje strane gube: u toj situaciji niti jedna strana razrješenjem sukoba ne dobiva ništa. Ta situacija znači da je konflikt samo privremeno suzbijen i da postoji velika mogućnost njegovog ponovnog izbijanja.

Lekcija

Nastavnik počinje tako što na lijevoj strani table napiše riječ „SUKOB“. Učenike će zamoliti da na list papira napišu izraze i riječi kojih se mogu sjetiti, a koje povezuju s riječju „sukob“.

Isto se radi i s riječju „MIR“, koju nastavnik piše na desnu stranu table. Zatim nastavnik pita 10 učenika da izlože svoje riječi. Rezultati se pridodaju na tablu i učenici daju svoje komentare na sljedeća pitanja:

- Jesu li iznenađeni nekom od izabраниh riječi?
- Jesu li sve riječi povezane sa sukobom negativnog, a one povezane s mirom pozitivnog značenja?

Nastavnik zatim pita učenike da daju primjere sukoba koje su sami iskusili ili koji su se javili u njihovom okruženju. Nastavnik od njih traži da kažu pripadaju li ti sukobi kategoriji sukoba koji se mogu riješiti i koji su prvi korak prema kompromisu, ili kategoriji sukoba koji se ne mogu riješiti. Nastavnik zatim uvodi ideju da sukobi ne moraju nužno voditi do nasilja i da su mogući mnogo uspješniji pristupi sukobima.

Nastavnik im tada navodi konkretni primjer sukoba koji se može pojaviti u porodici.

„Katja, 18-ogodišnja kćer, želi gledati film na DVD-u koju je nedavno dobila od prijateljice. Njen brat Martin, 15 godina, želi gledati svoju omiljenu televizijsku emisiju.“

Nastavnik zatim svakom učeniku daje kopiju materijala za učenike 4.1 i počinje analizirati taj sukob uz pomoć pristupa u šest koraka.

Koraci 1 i 2 se poduzimaju s cijelom grupom, a vodi ih nastavnik, koji insistira da se definišu stvarne „potrebe“ obje strane, te da se da jasna definicija sukoba.

U koraku 1 važno je da se na neprovokativan način iskažu prave potrebe obje strane. Mora se reći koje su stvarne potrebe u pozadini problema, jer se one mogu razlikovati od potreba koje iznesu same strane. U drugom koraku, problem u pozadini sukoba formulira se tako da se obje strane s njim slože.

Treći korak sastoji se od pronalaska mogućih rješenja. U ovoj fazi rješenja se ne bi trebala komentarisati niti osuđivati – svaki doprinos trebao bi biti dobrodošao. Treći korak bi se mogao odvijati u parovima, nakon kojeg bi mogla uslijediti razmjena mišljenja (ili zamjena partnera?). Nastavnik zatim uvodi pojam „gubi-gubi“, „dobiva-gubi“, „gubi-dobiva“ ili „dobiva-dobiva“ u analizu rješenja, a zatim traži od parova da ocijene svoja rješenja koristeći taj koncept (4. korak).

Ako učenici otkriju da niti jedno od njihovih rješenja ne rezultira situacijom u kojoj su obje strane pobjeđuju, od njih traži da i dalje razmišljaju. Međutim, uvijek će postojati slučajevi u kojima nije moguće rješenje „dobiva-dobiva“. Nakon što predstavi svoje odgovore, nastavnik poziva grupu da odluči koje rješenje je najbolje (5. korak). U stvarnom sukobu, u kojem su strane direktno uključene u ovaj pristup rješavanja sukoba, strane moraju prihvatiti rješenje. Nastavnik završava krako predstavljajući mogućnost 6. koraka. Ključni element 6. koraka je to što se nakon nekog vremena (nekoliko minuta, sati, dana ili sedmica, ovisno o prirodi sukoba) rješenje ocjenjuje i, ako je potrebno, prilagođava.

U zaključku, nastavnik podupire raspravu o tome bi li metoda u šest koraka mogla funkcionisati, u kojoj vrsti situacije, i koje bi mogle biti posljedice ako bi takav instrument bio naširoko poznat i korišten. O tome bi se trebalo raspravljati razmišljajući o različitim grupama i kontekstu, kao na primjer:

- vršnjačke grupe;
- porodica;
- razred;
- škola;
- država;
- rat;
- sport.

Druga lekcija

Primjena pristupa u šest koraka

Kako izbjeći svađe sa susjedima?

Obrazovni ciljevi	Učiti kako primijeniti pristup u šest koraka.
Učenički zadaci	Analizirati sukob i pronaći rješenja od kojih obje strane imaju koristi.
Sredstva	Kopija jednog od scenarija sukoba iz materijala za učenike 4.2 za svaku manju grupu. Materijal za učenike 4.1.
Metode	Rad u manjim grupama.

Osnovne informacije

Mirno razrješenje sukoba ne može se u praksi primijeniti samo uz poznavanje odgovarajućeg teoretskog koncepta. U tu nam je svrhu potrebna edukacija koja nas dovodi do savladavanja navedene vještine. Ova lekcija nudi određenu edukaciju te vrste, a sljedeći korak trebala bi biti konkretna primjena u jednoj stvarnoj situaciji u školi.

Lekcija

Nastavnik započinje čas objašnjavajući učenicima da im je zadatak primijeniti pristup rješavanja sukoba u šest koraka u različitim konfliktnim situacijama.

Razred se dijeli u male grupe od četiri ili pet učenika i svaka grupa dobije kopiju materijala za učenike 4.2. Svaka grupa radi na jednom od scenarija, tako da će na svakom scenariju raditi više od jedne grupe. Učenici također koriste materijal za učenike 4.1 pod nazivom „Pristup rješavanju sukoba u šest koraka“. Nakon što su grupe završile, glasnogovornik iz svake grupe predstavlja njihovih šest koraka cijelom razredu. Ovo napravite prvo za „sukob 1“, a zatim za „sukob 2“.

Nakon prezentacija, nastavnik vodi raspravu o rješenjima, koristeći sljedeća pitanja:

- Razumijemo li „potrebe“ i „definiciju problema“? Postoje li neka neriješena pitanja?
- Možemo li naći druga rješenja za koja mislimo da bi dugoročno bila bolja?

U drugom koraku, nastavnik traži od učenika da rade na sukobima koji su se dogodili ili se događaju u školi, u vršnjačkoj grupi, u zemlji, itd. Moraju izabrati jedan ili više sukoba (ovisno o raspoloživom vremenu) i razmisliti o mogućim rješenjima dobiva-dobiva.

Ukoliko nastavnik koristi pomenuta dva slučaja kao uvod i objašnjenje pojma posredovanja, onda treba obezbijediti osnovne informacije o domaćem pravosudnom sistemu u vezi sa rješavanjem konflikata (načini posredovanja, mogućnost razrješenja konflikta na sudu). U tom slučaju, umjesto primjene pristupa u šest koraka na navedene sukobe, moguće je postaviti i odgovarajuću predstavu uz glumu.

U slučaju glume, jedan učenik igra stranu A, drugi stranu B, dok treći učenik ima ulogu posrednika. Nastavnik, potom, može pitati svaku grupu kako bi oni riješili konflikt o kojem je riječ. Moguće je organizovati raspravu o različitim rješenjima, kao i o procesu pronalaženja i postizanja rješenja. Ti dodatni elementi mogu oduzeti puno više vremena, te će se možda morati održati kao vannastavna aktivnost ili kao dodatna nastavna jedinka.

Treća lekcija

Oprečna ljudska prava

Konflikt između ljudskih prava. Šta onda?

Obrazovni ciljevi	Učiti kako prepoznati i analizirati situacije u kojima su ljudska prava u sukobu.
Učenički zadaci	Analizirati situaciju u kojoj su ljudska prava u sukobu.
Materijali	Veliki list papira i flomaster za svaku grupu. Materijal za učenike 4.3. Materijal za učenike 5.2.
Metode	Rad u manjim grupama. Kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

Iako se to u prvi mah može učiniti, ljudska prava nam ipak ne nude uvijek jasan odgovor na određene situacije. I zaista, postoji mnogo situacija u kojima jedno pravo dolazi u sukob sa nekim drugim pravom, ili u kojima se pravo jednog pojedinca sukobljava sa pravima drugog. Kritičko razmišljanje može nam pomoći da odvagamo prava o kojima se radi i da nađemo rješenje konflikta između određenih prava.

Lekcija

Grupe (četiri ili pet učenika u svakoj) dobiju slučaj u kojem su ljudska prava u konfliktu (materijal za učenike 4.3 „Pet slučajeva suprotstavljenih ljudskih prava“), veliki list papira i flomaster.

Njihov je zadatak da prvo utvrde o kojim se ljudskim pravima radi, i u tu im se svrhu daje lista ljudskih prava (vidi Materijal za učenike 5.2). Nakon što se učenici slože o tome koja su prava u konfliktu, učenici treba da podijele svoj list papira kao u primjeru tabele koja slijedi. Nastavnik to isto može nacrtati na tabli i navedena prava upisati u prvi red.

Slučaj broj
Ljudska prava
-
-
-
-
Rješenje
Zašto?

Drugi zadatak grupa jeste da vode otvorenu diskusiju o tome koje rješenje smatraju najboljim i zašto. Potom se i to upisuje u tabelu.

Svaka grupa potom bira svog predstavnika koji prezentira rezultate grupe cijelom razredu. Nastavnik može tražiti komentar onih koji slušaju i to vezano za izbor koji je grupa napravila i pitati ih da li se slažu ili ne slažu sa idejama te konkretne grupe.

Četvrta lekcija

Upotreba nasilja

Je li upotreba nasilja u nekim slučajevima prihvatljiva?

Obrazovni ciljevi	Razviti kritičko mišljenje o prihvatljivosti upotrebe nasilja i o svom vlastitom ponašanju.
Učenički zadaci	Razmišljati o upotrebi nasilja i o svom vlastitom ponašanju.
Sredstva	Kartice ili listovi papira sa slučajevima iz materijala za učenike 4.4 za svaku grupu. (Nastavnik mora imati informacije o pravnom sistemu rješavanja sukoba u državi.)
Metode	Rad u manjim grupama. Kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

Premda krajnji cilj jeste uspostaviti svijet u kome će vladati mir, ni međunarodno pravo o ljudskim pravima niti međunarodno humanitarno pravo ne isključuju upotrebu nasilja u apsolutnom smislu. Cilj ove lekcije je podstaći učenike na kritičko razmišljanje o legitimnosti upotrebe nasilja u konkretnim slučajevima, te na razmišljanje o njihovom vlastitom ponašanju i reagiranju na nasilje koje potiče od njih ili od drugih ljudi u njihovoj okolini.

Lekcija

Razred se dijeli u grupe od četiri ili pet učenika. Učenik ili nastavnik predstavljaju slučaj br. 1 iz materijala za učenike 4.4.

Nastavnik mora imati na umu da bi moglo biti teško obraditi sva četiri slučaja na jednom času, te stoga može dati različite slučajeve različitim grupama ili se odlučiti za to da obradi samo dva od ponuđena četiri slučaja, odnosno dodati još jedan čas.

Grupe imaju zadatak da razmotre slučajeve uz pomoć pitanja koja se nalaze na karticama i da ostatku razreda usmeno prezentiraju svoj stav. Nastavnik mora imati na umu da dublje pitanje koje se razmatra jeste u kojoj mjeri treba prihvatiti upotrebu nasilja. Nakon što svaka grupa izloži svoj stav, nastavnik daje dodatne informacije vezane za slučaj, prije nego što grupama podijeli nove slučajeve.

Nastavnikov primjerak slučajeva, pitanja i dodatnih informacija:

Slučaj br. 1

Tokom antiglobalističkih demonstracija manja grupa ljudi počela je bacati kamenje na sjedište jedne čuvene transnacionalne kompanije. Policajci koji su bili na licu mjesta su to primijetili i pokušali uhapsiti počinitelje. Tokom te intervencije počinitelji su uhvatili jednog policajca i počeli ga batinati.

Pitanja:

1. Bi li bilo prihvatljivo da policijske snage upotrijebe svoje oružje i pucaju na ljude koji bacaju kamenje?
2. Bi li bilo prihvatljivo da policija interveniše koristeći automatsko oružje? (To bi bilo brže, ali bi gotovo sigurno rezultiralo s više žrtava.)
3. Bi li bilo prihvatljivo da policija čeka dok ne bude mogla intervenisati vodenim topom?
4. Bi li bilo prihvatljivo da policija ne interveniše koristeći silu kako bi izbjegla eskalaciju sukoba?

Informacije

Prema međunarodnim standardima, policija može upotrijebiti silu pod određenim uslovima. Jedan od uslova jeste da je upotreba sile neophodna i u skladu sa ciljem intervencije. Ukoliko je policajcu naređeno od strane njegovog nadređenog da intervenira na način koji se očigledno protivi navedenom pravilu, UN-ovi propisi nalažu policajcu da odbije izvršiti naređenje.

Slučaj br. 2

Zemlja X objavila je rat zemlji Y, jer zemlja Y nedvojbeno štiti i čak finansira pobunjeničke grupe koje iz nje djeluju protiv zemlje X. Njena obavještajna služba otkrila je u kojem je selu smještena grupa dobro obučanih i naoružanih pobunjenika, koji su pripremali veliki bombaški napad na jedan važan industrijski cilj.

Pitanja:

1. Bi li prihvatljivo da država X bombarduje selo tako da samo nekoliko ljudi, uključujući lokalno stanovništvo, preživi?
2. Bi li navedena metoda bila prihvatljiva nakon jasnog zahtjeva pobunjenicima da se predaju i jasnog upozorenja stanovništvu da napusti selo i okupi se na lokalnom stadionu, gdje bi im bio dopušten ulaz nakon što bi bili adekvatno pretraženi u slučaju da neko od njih ima oružje?
3. Je li prihvatljivo intervenisati ne koristeći silu? Kojih alternativnih rješenja se možete sjetiti?

Informacije

Međunarodna pravila (takozvana „Ženevska konvencija“) o ratnom pravu ne predviđaju potpunu zabranu upotrebe vojne sile, ali zabranjuju neke vrste intervencija i oružja. Jedan od principa je da se vojna sila ne bi smjela upotrijebiti protiv civilnih ciljeva, te ne bi smjela biti sveobuhvatna niti neproporcionalna: na primjer, učinjeni su ozbiljni pokušaji kako bi se izbjegle civilne žrtve uz nekorištenje najsnažnijih bombi protiv vojnih ciljeva, u situacijama gdje su dovoljne i slabije bombe. Na taj način mogu se izbjeći civilne žrtve i smrt nedužnih učesnika (takozvana „kolateralna šteta“). Međutim, kako je već spomenuto, to ne znači da „Ženevska konvencija“ o ratnom pravu smatra kolateralnu štetu neprihvatljivom, nego je samo uzima u obzir do određene mjere.

Slučaj br. 3

Gospodin X, mlađi čovjek koji radi kao tehničar u lokalnoj bolnici, uvijek pretuče svoju suprugu kada se kući vrati u pijanom stanju. Njegova je supruga jednom obavijestila policiju o tome šta povremeno mora da trpi. Jedna susjeda, koja je sasvim slučajno saznala za to, svjesna je šta se dešava u kući njenih susjeda kada god odatle čuje svađu i viku.

Pitanja:

1. Bi li susjedova žena u takvim slučajevima trebala obavijestiti policiju ili je to neprihvatljivo zadiranje u privatnost susjeda?
2. Bi li policija trebala intervenirati u situaciji ako dobije informacije od nekoga?

Informacije

“(...) Zemlje članice trebale bi osuditi nasilje nad ženama i ne bi se trebale pozivati na bilo kakve običaje, tradiciju niti vjerske razloge kako bi izbjegle svoju obavezu u smislu eliminiranja nasilja nad ženama. Zemlje članice bi svim sredstvima i bez odlaganja trebale početi primjenjivati strategiju eliminiranja nasilja nad ženama, i u tom bi cilju trebale:

(a) razmotriti, ukoliko to već nisu učinile, ratificiranje ili potpisivanje «Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena» ili se odreći pridržanog prava u smislu navedene konvencije;

(b) suzdržati se od učestvovanja u nasilju nad ženama;

(c) poduzeti sve neophodne mjere na sprečavanju, istraživanju i, u skladu sa važećom zakonskom regulativom u zemlji, kažnjavanju nasilja nad ženama, bez obzira na to jesu li navedeno nasilje počinili organi vlasti ili fizička lica (...).”

Iz UN-ove Deklaracije o ukidanju nasilja nad ženama (1993.).

Slučaj br. 4

Lea, tananog i sitnog trinaestogodišnjeg dječaka, često maltretiraju neki stariji dječaci dok se igra na lokalnom igralištu. Ovoga puta im je odgovorio da ga ne bi trebali stalno maltretirati, i da se ponašaju kao nepismeni primitivci. Kao rezultat toga, stariji dječaci počinju ga tući. Leov prijatelj ulazi u dvorište i vidi šta se dešava. I neki ljudi također vide šta se dešava dok prelaze preko igrališta na putu do kuće nakon kupovine hrane na pijaci.

Pitanja:

1. Bi li Leov prijatelj trebao intervenirati u ovom slučaju? Kako?
2. Bi li trebali intervenirati stariji ljudi? Kako?
3. Koja druga rješenja biste predložili?

Kao dodatni zadatak, učenici mogu osmisliti pismo starijim dječacima u kojem objašnjavaju šta misle o njihovom ponašanju. To bi mogao biti zadatak za domaću zadaću ili za grupe koje brže rade.

Materijal za nastavnike

Međunarodno humanitarno pravo

Šta je međunarodno humanitarno pravo?

Međunarodno humanitarno pravo obuhvata i humanitarne principe i međunarodne ugovore kojima se nastoje spasiti životi i olakšati patnje boraca i civila u oružanim sukobima. Njegov glavni pravni dokument jeste „Ženevska konvencija“ iz 1949. godine, četiri sporazuma koja su potpisale gotovo sve zemlje svijeta. „Konvencija“ definira osnovna prava boraca koji su povučeni iz vojnih operacija usljed ranjavanja, bolesti ili zarobljavanja, te prava civila. Prateći protokoli iz 1977. godine, koji čine dodatak „Ženevskoj konvenciji“, dalje razrađuju pomenuta prava.

Koga međunarodno humanitarno pravo štiti? Da li međunarodno humanitarno pravo štiti i mene?

Međunarodno humanitarno pravo štiti ranjene, bolesne i zarobljene pripadnike oružanih snaga, kao i civile. Ranjeni i bolesni borci – bez obzira na to kojoj naciji pripadaju – trebaju biti zbrinuti prema odredbama «Prve ženevske konvencije». Oni ne smiju biti ubijeni niti podvrgnuti mučenju ili biološkim eksperimentima. Mora im se pružiti adekvatna njega i zaštititi ih od pljačke i maltretiranja. „Konvencija“ također štiti zdravstvene radnike, vojna vjerska lica, vojne medicinske kapacitete i mobilne jedinice.

Ranjeni i bolesni borci, te borci žrtve brodoloma na moru zaštićeni su „Drugom ženevskom konvencijom“. Njima se pruža ista zaštita kao i borcima na kopnu, prilagođena odgovarajućim uslovima na moru. I brodovi bolnice također su zaštićeni.

Ratni zarobljenici (POWs) zaštićeni su „Trećom ženevskom konvencijom“, i mora im se pružiti human tretman, odgovarajući smještaj, hrana, odjeća i medicinska njega. Oni ne smiju biti podvrgnuti mučenju niti medicinskim eksperimentima, te moraju biti zaštićeni od nasilja, uvreda i znatiželje javnosti. Na isti status imaju pravo i zarobljeni ratni dopisnici i civili koji legalno prate vojne snage.

Civili su zaštićeni „Četvrtom ženevskom konvencijom“. U svakom momentu zaraćene strane moraju biti svjesne razlike između civila i pripadnika oružanih snaga, te svoje operacije usmjeravati samo na vojne ciljeve. Civilima treba omogućiti što normalniji život. Njih treba zaštititi od ubistva, mučenja, pljačke, odmazde, nasumičnog uništavanja njihove imovine, te od zarobljavanja u svrhu držanja talaca. Nihova se čast, porodična prava, vjerska ubjeđenja i običaji moraju poštovati. Okupatorske oružane snage moraju im obezbijediti sigurno snabdijevanje odgovarajućom hranom i lijekovima, te uspostavljati bolnice i sigurnosnih zona za ranjene, bolesne, starije osobe, djecu, trudnice i majke malodobne djece. „Konvencija“ također predviđa zaštitu žena i djece. Bolničko osoblje koje se brine o navedenim kategorijama također treba biti zaštićeno i poštovano.

„Ženevska konvencija“ navodi da humanitarnu pomoć pružaju Međunarodni komitet crvenog krsta/križa (ICRC), nacionalna društva crvenog krsta/križa i crvenog polumjeseca, i druge nepristrane humanitarne organizacije koje ovlaste zaraćene strane.

Jesu li međunarodno humanitarno pravo i pravo za zaštitu ljudskih prava različiti?

Ima razlike, ali te dvije oblasti prava dopunjuju jedna drugu. Obje nastoje zaštititi pojedince i održati ljudsko dostojanstvo, ali se odnose na različite okolnosti i imaju različite temeljne dokumente. Međunarodno humanitarno pravo primjenjuje se u okolnostima konflikta kako bi se ograničila patnja uzrokovana ratom i zaštitili oni koje je zarobila neprijateljska strana. Međunarodno humanitarno pravo u prom redu se fokusira na zaštitu temeljnih prava ranjenih i bolesnih boraca, te boraca žrtava brodoloma na moru, ratnih zarobljenika i civila. Oblast prava koja se odnosi na ljudska prava primjenjuje se u doba mira ili rata, ali se u prvom redu fokusira na zaštitu građana od povreda njihovih međunarodno priznatih građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, a koje vrše organi vlasti.

Šta međunarodno humanitarno pravo kaže o djeci vojnicima?

Humanitarno pravo zabranjuje učešće djece u borbenim aktivnostima, ali djeca vojnici i dalje predstavljaju ozbiljan problem u mnogim dijelovima svijeta. Međunarodno humanitarno pravo nalaže da se djeca mlađa od petnaest godina ne smiju regrutovati u oružane snage, kao i to da se moraju poduzeti „sve raspoložive mjere“ kako bi se spriječilo direktno učešće djece u oružanim borbama. Prilikom regrutovanja djece između 15 i 18 godina starosti, prioritet se mora dati regrutovanju onih starijih (član 77. Protokol I). Nažalost, broj djece koja postaju vojnici, bilo dobrovoljno ili prisilno, sve više raste. Djeca koja žive u konfliktnim područjima, a osobito ona odvojena od porodice i marginalizirana na neki drugi način, lako mogu postati potencijalni regruti. Djeca su često prisiljena pridružiti se nekoj oružanoj grupi ili postati borci samo da bi preživjela.

Kada se primjenjuje međunarodno humanitarno pravo?

Međunarodno humanitarno pravo primjenjuje se u oružanom sukobu (ratu) između dvije nacije (međunarodni oružani sukob) ili u unutarnjem oružanom sukobu, kao što je građanski rat.

Primjenjuje li se međunarodno humanitarno pravo u slučaju terorističkih napada od 11. septembra?

Iako se broj poginulih i šteta nakon napda od 11. septembra po obimu mogu svrstati u posljedice rata, ipak nije jasno može li se i u tom slučaju primijeniti međunarodno humanitarno pravo. Ono se primjenjuje u slučaju oružanog sukoba između država (međunarodni oružani sukob), ili u slučaju unutarnjeg oružanog sukoba, kao što je građanski rat. Ukoliko je šokantne napade na civilne ciljeve u New Yorku i Washingtonu izvela teroristička mreža koja djeluje samostalno, onda ti napadi predstavljaju užasan zločin, a ne vrstu ratnih dejstava na koja bi se međunarodno humanitarno pravo primijenilo.

Da li međunarodno humanitarno pravo pruža specijalnu zaštitu ženama?

Pružna. Premda žene imaju istu zakonsku zaštitu kao i muškarci, „Ženevska konvencija“ navodi princip po kome „žene imaju tretman koji je u skladu sa njihovim polom,“ (član 12. „Druge ženevske konvencije“ i član 14. „Treće ženevske konvencije“). To znači da postoji dodatna zaštita koja se odnosi na zadovoljavanje posebnih potreba žena, a koje su posljedica razlike među polovima, čast i čednost, trudnoća i porod. Na primjer, žene ratni zarobljenici i zatvorenici moraju biti smještene odvojeno od muškaraca, i to pod direktnim nadzorom ženskih stražara. Žene moraju biti zaštićene od „silovanja, prisilne prostitucije i bilo kog oblika prekršaja protiv ćudoređa,“ (član 27. „Ćetvrte ženevske konvencije, te članovi 75. i 76. „Protokola I“). Kako bi se olakšao transport, «trudnice, porodilje i dojilje» moraju imati prioritet (član 70., „Protokol I“). Za dodatne podatke o pitanjima vezanim za žene u oružanom sukobu, ali i o snazi i ćvrstini koju su mnoge žene pokazale, vidi nedavno objavljenu studiju o ženama u ratu („Women Facing War“) na stranici www.womenandwar.org.

Kako međunarodno humanitarno pravo štiti djecu?

Međunarodno humanitarno pravo zabranjuje napade na civile i uspostavlja specijalnu zaštitu djece. Svi civili moraju biti zaštićeni od ubijanja, mućenja, krađe, odmazde, nasumićnog uništavanja imovine i zarobljavanja u svrhu držanja talaca. Nihova čast, porodićna prava, vjerska ubjeđenja i obićaji moraju se poštivati. Okupatorske oružane snage moraju im obezbijediti sigurno snabdijevanje odgovarajućom hranom i lijekovima, te uspostavljanje bolnice i sigurnosnih zona za renjene, bolesne, starije osobe, djecu, trudnice i majke malodobne djece. Postoje i posebne odredbe koje se odnose na potrebe djece koja nisu u pratnji ćlanova porodice, te na njihove psihosocijalne potrebe i porodićnu komunikaciju.

Djeca između 15 godina koja nemaju roditelje ili su razdvojena od porodice takodćer moraju biti zbrinuta. Mora im se omogućiti da upražnjavaju svoje vjerske obićaje i obezbijediti njihovo obrazovanje.

Da li ubijanje civila u ratu predstavlja povredu međunarodnog humanitarnog prava?

Zaštita civila jeste glavni cilj međunarodnog humanitarnog prava. Prema „Četvrtoj ženevskoj konvenciji“, civili moraju biti zaštićeni od ubistva i mora im se dozvoliti da vode normalan život, ukoliko to sigurnosni uslovi dozvoljavaju. Dodatni protokol I iz 1977. godine navodi pojedinosti koje se odnose na zaštitu civila u međunarodnim oružanim sukobima. Iako su Sjedinjene Američke Države potpisale Protokol I, još uvijek ga nisu ratificirale. Međutim, Sjedinjene Države naznačile su da će se držati njegovih odredbi, koje mnogi smatraju kodifikacijom općeprihvaćenog običajnog prava koje se razvijalo stotinama godina.

Osnovno pravilo koje se odnosi na razliku između civila i pripadnika oružanih snaga dato je u članu 48. Protokola I, a koji kaže: „Kako bi se osigurali poštivanje i zaštita civilnog stanovništva i civilnih ciljeva, strane u sukobu u svakom momentu moraju biti svjesne razlike između civilnog stanovništva i pripadnika oružanih snaga, te između civilnih ciljeva i vojnih ciljeva, i u skladu s tim svoje operacije usmjeravati samo na vojne ciljeve.“ Pored zabrane direktnih napada, međunarodno humanitarno pravo također zabranjuje nasumične napade na civile. To se, na primjer, dešava kada oružane snage pri napadu na vojne ciljeve ne uzmu u obzir velike posljedice po civilno stanovništvo, član 41. Protokol I.

Međutim, nisu svi civilni gubici nezakoniti tokom rata. Međunarodno humanitarno pravo ne proglašava oružani sukob nezakonitim, ali pokušava uspostaviti ravnotežu između legalnog i priznatog prava jedne države da napadne odgovarajuće vojne ciljeve tokom rata, s jedne strane, i prava civilnog stanovništva da bude zaštićeno od posljedica ratnih dejstava, s druge strane. Drugim riječima, s obzirom na prirodu oružanog sukoba, međunarodno humanitarno pravo priznaje izvjestan stepen „kolateralnih gubitaka“, što ponekad, nažalost, uključuje i civilne žrtve.

Materijal za učenike 4.1

Pristup rješavanju sukoba u šest koraka

1. Potrebe strane A

- a)
- b)
- c)
- d)

2. Definisanje problema

3. Ideje za rješenja

- a)
- b)
- c)
- d)

4. Ocjenjivanje rješenja za stranu A

- a)
- b)
- c)
- d)

5. Koje rješenje je najbolje?

6. Odluči kako i kada će se ocijeniti rješenje

1. Potrebe strane B

4. Ocjenjivanje rješenja za stranu B

- a)
- b)
- c)
- d)

Materijal za učenike 4.2

Scenariji sukoba

Sukob br. 1

Dva susjeda se ne slažu po pitanju žive ograde koja raste između njihova dva posjeda. Jedan smatra da ta ograda više ne izgleda lijepo i želi je zamijeniti novom ogradom, ali očekuje da njegov susjed snosi polovinu troškova. I drugi se susjed slaže da ograda više nije lijepa, ali ne želi tošiti novac na novu ogradu, a istovremeno želi zadržati ogradu koja će susjedovog psa sprečavati da uđe u njegovu baštu. Povrh toga, ne sviđa mu se to što se njegov susjed uvijek hvališe novim i luksuznim stvarima.

Sukob br. 2

Otac i majka se nikako ne slažu o tome kako reagovati na buku koju njihovo dvogodišnje dijete pravi u stanu. Otac smatra da dijete mora naučiti da se pristojno ponaša, i da to mora početi učiti što ranije. Pored toga, otac želi tišinu u slobodno vrijeme, jer ima veoma naporan posao. Majka smatra da se dvogodišnje dijete ne može uvijek spriječiti u igri ili u plaču, da bi to izazvalo frustracije kod djeteta i naškodilo njegovom razvoju.

Materijal za učenike 4.3

Pet slučajeva suprotstavljenih ljudskih prava

Slučaj br.1

Max je osmogodišnji dječak koji je teško povrijeđen u jednoj nesreći i hitno mu je potrebna transfuzija krvi u bolnici. Njegov otac, zbog svojih vjerskih ubjeđenja, zabranjuje osoblju bolnice da njegovom sinu daju transfuziju. Njegova majka, kao i sami doktori, želi spasiti dječakov život.

Slučaj br. 2

U jednoj bolnici veoma ograničen broj ljudi radi u Hitnoj službi. Te večeri je puno posla i može se izvršiti još samo jedna hitna intervencija. Kako je dvoje ljudi u životnoj opasnosti, neophodno je napraviti izbor među njima: posvetiti se malom djetetu ili uspješnom biznismenu.

Slučaj br. 3

Gus je uvaženi član jedne vjerske političke partije koja veliki naglasak stavlja na porodične vrijednosti. Jedan novinar, koji posjećuje sjedište te partije, igrom slučaja otkriva niz ljubavnih pisama od osobe X, iz kojih bez sumnje zaključuje da Gus ima vanbračnu ljubavnu vezu. Novinar objavljuje pisma.

Slučaj br. 4

Youtchou živi u jednoj zemlji trećeg svijeta. Siromašan je, ali ipak uspijeva zadovoljiti minimalne osnovne potrebe, mada ne i preko toga. Želio bi studirati, ali mu se ne pruža mogućnost za to. Njegova zemlja mu ne može obezbijediti potrebna sredstva kako joj je ekonomija u veoma lošem stanju i sva sredstva koja ima mora usmjeriti na zadovoljavanje osnovnih potreba kompletnog stanovništva.

Slučaj br. 5

Lokalne vlasti planiraju izgradnju nove školske zgrade za lokalnu školu na lokaciji koja je jedno od rijetkih mjesta gdje se djeca još mogu igrati.

Materijal za učenike 4.4

Je li nasilje u nekim slučajevima prihvatljivo?

Slučaj br. 1

Tokom antiglobalističkih demonstracija manja grupa ljudi počela je bacati kamenje na sjedište jedne čuvene transnacionalne kompanije. Policajci koji su bili na licu mjesta su to primijetili i pokušali uhapsiti počinitelje. Tokom te intervencije počinitelji su uhvatili jednog policajca i počeli ga batinati.

Pitanja:

1. Bi li bilo prihvatljivo da policijske snage upotrijebe svoje oružje i pucaju na ljude koji bacaju kamenje?
2. Bi li bilo prihvatljivo da policija interveniše koristeći automatsko oružje? (To bi bilo brže, ali bi gotovo sigurno rezultiralo s više žrtava.)
3. Bi li bilo prihvatljivo da policija čeka dok ne bude mogla intervenisati vodenim topom?
4. Bi li bilo prihvatljivo da policija ne interveniše koristeći silu kako bi izbjegla eskalaciju sukoba?

Slučaj br. 2

Zemlja X objavila je rat zemlji Y, jer zemlja Y nedvojbeno štiti i čak finansira pobunjeničke grupe koje iz nje djeluju protiv zemlje X. Njena obavještajna služba otkrila je u kojem je selu smještena grupa dobro obučanih i naoružanih pobunjenika, koji su pripremali veliki bombaški napad na jedan važan industrijski cilj.

Pitanja:

1. Je li prihvatljivo da država X bombarduje selo tako da samo nekoliko ljudi, uključujući lokalno stanovništvo, preživi?
2. Bi li navedena metoda bila prihvatljiva nakon jasnog zahtjeva pobunjenicima da se predaju i jasnog upozorenja stanovništvu da napusti selo i okupi se na lokalnom stadionu, gdje bi im bio dopušten ulaz nakon što bi bili adekvatno pretraženi u slučaju da neko od njih ima oružje?
3. Je li prihvatljivo intervenisati ne koristeći silu? Kojih alternativnih rješenja se možete sjetiti?

Slučaj br. 3

Gospodin X, mlađi čovjek koji radi kao tehničar u lokalnoj bolnici, uvijek pretuče svoju suprugu kada se kući vrati u pijanom stanju. Njegova je supruga jednom obavijestila policiju o tome šta povremeno mora da trpi. Jedna susjeda, koja je sasvim slučajno saznala za to, svjesna je šta se dešava u kući njenih susjeda kada god odatle čuje svađu i viku.

Pitanja:

1. Bi li susjedova žena u takvim slučajevima trebala obavijestiti policiju ili je to neprihvatljivo zadiranje u privatnost susjeda?
2. Bi li policija trebala intervenisati u situaciji ako dobije informacije od nekoga?

Slučaj br. 4

Lea, tananog i sitnog trinaestogodišnjeg dječaka, često maltretiraju neki stariji dječaci dok se igra na lokalnom igralištu. Ovoga puta im je odgovorio da ga ne bi trebali stalno maltretirati, i da se ponašaju kao nepismeni primitivci. Kao rezultat toga, stariji dječaci počinju ga tući. Leov prijatelj ulazi u dvorište i vidi šta se dešava. I neki ljudi također vide šta se dešava dok prelaze preko igrališta na putu do kuće nakon kupovine hrane na pijaci.

Pitanja:

1. Bi li Leov prijatelj trebao intervenisati u ovom slučaju? Kako?
2. Bi li trebali intervenisati stariji ljudi? Kako?
3. Koja druga rješenja biste predložili?